

UNIVERZITA PARDUBICE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Bc. Eva Baldová

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Role literárního agenta v překladech české beletrie
Diplomová práce

2021

Bc. Eva Baldová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Eva Baldová**
Osobní číslo: **H19322**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Dějiny literární kultury**
Téma práce: **Role literárního agenta v překladech české beletrie**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Práce se bude zabývat rolí literárního agenta na knižním trhu a v literárním prostředí. V kontextu tuzemského historického vývoje se práce zaměří na období 20. století s přesahem do prvních desetiletí 21. století, domácí tradice literárního agentství bude konfrontována s případovou analýzou nizozemské literární agentury Pluh. Cílem práce je přispět k výkladu historických proměn způsobů propagace české literatury v zahraničí.

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **elektronická**

Seznam doporučené literatury:

Seznam odborné literatury:

- BENTLY, Lionel, Jennifer DAVIS a Jane C. GINSBURG. *Copyright and piracy, an interdisciplinary critique*. New York, 2010. ISBN 978-0-521-19343-6.
- CASANOVA, Pascale. *Světová republika literatury*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Karolinum, 2012, 439 s. Limes. ISBN 978-80-246-2036-7.
- CLEAVER, Diane. *The literary agent and the writer, a professional guide*. Boston, 1984. ISBN 0871161354.
- CROSS, Laura. *The complete guide to hiring a literary agent, everything you need to know to become successfully published*. Ocala, 2011. ISBN 1601384033.
- CURTIS, Richard. *Beyond the bestseller, a literary agent takes you inside the book business*. New York, 1990. ISBN 0-452-26432-4.
- Dějinné paralely, 1938-2018, sborník příspěvků z mezinárodní konference k 80. výročí Světového kongresu PEN klubu v Praze*. Praha, 2018. ISBN 978-80-907349-3-7.
- FEDROVÁ, Stanislava. *Hodnoty a hranice: svět v české literatuře, česká literatura ve světě : sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky, Praha 28.6.-3.7.2005*. Praha 2006. ISBN 80-85778-50-5.
- HALADA, Jan. *Encyklopedie českých nakladatelství 1949-2006*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7277-165-3.
- JOHNS, Adrian. *Pirátsví, boje o duševní vlastnictví od Gutenberga po Gatese*. Brno, 2013. ISBN 978-80-7294-711-9.
- KRÁTKÁ, Petra. *Český PEN-klub v letech 1925-1938*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-192-2.
- ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati, dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha, 2014. ISBN 978-80-200-2404-6.
- WICKE, Jennifer. *Advertising fictions, literature, advertisement, social reading*. New York, 1988. ISBN 0-231-06604-X.
- WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Praha, 2015, 2 svazky. ISBN 978-80-200-2491-6.
- Prameny:
- Československá kniha v zahraničí 1961-65, seznam knih českých a slovenských autorů vydaných v zahraničí v letech 1961-1965*. Praha, 1966.
- Dilia, Praha. 25 [let]. 1949-1974*. Praha, 1974.
- KOPÁČ, Radim. *Česká literatura v překladu (1998-2010)*. Praha, 2010. ISBN 978-80-86310-94-7.
- NESVADBA, Josef, ed. *Panorama de la litterature tcheque*. Prague, 1986.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Marta Pató, Ph.D.**
Katedra literární kultury a slavistiky

Oponent diplomové práce: **Mgr. Aleš Kozár, Ph.D.**
Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2020**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2021**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2020

Prohlášení autora

Práci s názvem *Role literárního agenta v překladech české beletrie* jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 30. 07. 2021

Eva Baldová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé práce, Mgr. Martě Pató, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky a velmi vstřícný přístup při zpracování této diplomové práce.

Anotace

Práce se bude zabývat rolí literárního agenta na knižním trhu a v literárním prostředí. V kontextu tuzemského historického vývoje se práce zaměří na období 20. století s přesahem do prvních desetiletí 21. století, domácí tradice literárního agentství bude konfrontována s případovou analýzou nizozemské literární agentury Pluh. Hlavním cílem je zjistit, jakou roli mají literární agenti či agentury v české literatuře, jaká je jejich historie, jak funguje proces poskytování autorských práv, překlady děl a jakým způsobem se proměňuje propagace české literatury v zahraničí.

Klíčová slova

Literární agent, literární agentura, kulturní transfer, autorské právo, překladatelství, propagace, literární agentura Pluh

Title

The Role of Literary Agents in Translations of Czech Fiction

Annotation

The thesis deals with the role of a literary agent in the book market and in the literary environment. In the context of domestic historical development, the work will focus on the period of the 20th century with overlap into the first decades of the 21st century, the domestic tradition of a literary agency will be confronted with a case analysis of the Dutch literary agency Pluh. The main goal is to find out what role literary agents play in Czech literature, what is their history, how the process of providing copyright works, and how the promotion of Czech literature abroad is changing.

Keywords

Literary agent, literary agency, cultural transfer, copyright, translations, advertising, literary agency Pluh

Obsah

Obsah	9
Úvod.....	11
1. Cíle.....	12
2. Metodologie	13
3. Autorské právo.....	14
3.1. Historický kontext autorského práva	14
3.2. Pramenná základna autorského práva.....	17
3.3. Autorské dílo.....	18
3.4. Licenční smlouva	19
3.5. Licenční smlouva nakladatelská	20
4. Překladatelská činnost.....	22
4.1. Práva a povinnosti překladatele	23
4.2. Odměny českých literárních překladatelů.....	24
5. Historický vývoj literárních agentů	29
5.1. Termín literární agentura	29
5.2. Dějiny knižního trhu na českém území.....	29
5.3. Literární agenti v dějinách české literatury.....	35
6. Literární agentura Pluh	39
6.1. Magda de Bruin Hüblová.....	39
6.2. Edgar de Bruin	40
6.3. Agentura Pluh	42
7. Literární agentury v současnosti	50
7.1. Agentura Aura – Pont	50
7.2. Literární agentura Dana Blatná.....	52
7.3. Dilia	53
7.4. Pražská literární agentura.....	53
8. Kulturní transfer.....	55
8.1. Problematika kulturního transferu	55
8.2. Zprostředkovatelé kulturního transferu	59
8.3. Zprostředkovatelé kulturního transferu	59
8.4. Fenomén kniha.....	62
9. Propagace české literatury v zahraničí.....	68
9.1. Podpora české literatury ze strany České republiky	68
9.2. České literární centrum	73

Závěr	78
Seznam použité literatury	85

Úvod

Literární kultura je oblast plná nádherných příběhů se šťastnými i tragickými konci, plná románů, útlých novel, básní, příběhů určených pro děti, encyklopedií o tom, jak funguje svět, či odborných publikací, které rozšiřují obzory a vzdělávají obyvatelé ve všech koutech země. Jak je možné, že si může dnešní tuzemský čtenář odnést z knihkupectví dílo třeba od argentinské autory a čtenář v Japonsku se může začíst do příběhů z pera českého autora? I tímto poněkud jednoduchým způsobem můžeme představit hlavní téma a otázku, na kterou se pokusíme odpovědět.

Konkrétním objektem bádání bude literární agendství, agenti či agentury, které pomáhají zprostředkovat literaturu, co největšímu množství čtenářů a umožnit tak čtenářům po celém světě rozšiřovat obzory a učit se o lidech a krajích, které jsou jim za běžné situace mnohdy nedosažitelně vzdálené. Hlavní otázka, na kterou se pokusíme odpovědět, zní takto: jaká je role těchto agentů na poli literatury a knižního trhu? Distribuce literatury není přímou linkou mezi autorem a čtenářem – než si čtenář odnese výsledný produkt z obchodu či knihovny, předchází tomu dlouhý proces a kolotoč revizí, korektur, přepisování, schvalování návrhů obálky či zajištění dopravy knih do knihkupectví, který zajišťuje velké množství lidí rozličných profesí a povolání. Literární agent je jedním z nich.

Jelikož svět včetně toho literárního je rozsáhlou oblastí, vymezíme si bádání místně – budeme se zabývat literárními agenty působícími na území České republiky a zaměříme se pouze na agentury, které zastupují české autory. Abychom roli literárních agentů dokázali přiblížit co nejdetailněji, pokusíme se také zhotovit případovou analýzu vybrané literární agentury působící v současnosti.

Tento výzkum by mohl být přínosný v oblasti kulturní historiografie či v oborech zabývajících se propagací a vydavatelstvím. V minulosti nebyla publikována žádná práce, která by se detailně zabývala literárními agenty v rovině historického vývoje, obecnou problematikou této profese či termíny, zasazenými do kontextu literárního agendství. Existuje ale diplomová práce o exilové tiskové a literární agentuře Palach Press, jejímž cílem byla komparace její prezentace událostí s jinými československými médii. Jelikož literární agenti nejsou častým předmětem bádání, domníváme se, že by práce mohla být užitečná a mohla by fakticky obohatit výše zmíněné oblasti či alespoň najít nové podněty, které by se daly využít pro další bádání.

1. Cíle

Cílem této diplomové práce je zjistit, jakou důležitost má literární agent či agentura v tuzemském literárním prostředí, jaká je náplň jeho práce a jakým způsobem se podílí na propagaci české literatury v zahraničí. Pokusíme se o zahrnutí všech aspektů, které s literárními agenty souvisí včetně poskytování autorských práv, definice autorského díla a také bude zahrnuta problematika překladu. Zároveň popíšeme i historický vývoj tohoto povolání. Na konci práce popíšeme způsob, jakým Česká republika podporuje své literární dědictví a jak se na jeho exportu podílí.

Z těchto záměrů vyvstávají tři hlavní body, na které se pokusíme v práci odpovědět:

- 1) Jakým vývojem prošlo literární agenství?
- 2) Jakou roli má literární agent v kontextu knižního trhu?
- 3) Jak se literární agenti podílí na exportu české literatury?

2. Metodologie

Ke zjištění odpovědí na vytyčené otázky využijeme v akademické práci následující metody:

- 1) Aplikace odborné sekundární literatury k vysvětlení základních pojmů
- 2) Komparace přístupů
- 3) Diachronní pohled sledující vývojové tendence některých rozebíraných oblastí
- 4) Případová studie
- 5) Progresivní metoda
- 6) Metoda indukce
- 7) Metoda dedukce

3. Autorské právo

V této kapitole se budeme věnovat autorskému právu a terminologii s ním související, jelikož mezi hlavní body náplně práce literárního agenta patří zastupování autorů a prodej jejich autorských práv různým vydavatelům. Literární agent často zastupuje své klienty v zahraničí, a proto zmíníme i zákony a licence týkající se překladu. Vyložení zákona je tedy určeno pro snadnější a přesnější pochopení náplně práce lit. agenta.

Souhrnně popíšeme jeho historický vývoj, jelikož v dalších částech práce se budeme zabývat chronologickým řazením a historickým vývojem působení literárních agentů. Stručně se zmíníme také o pramenné základně, která by mohla být přínosná pro další práce, které by se autorským právem zabývaly podrobněji. Dále se zaměříme na relevantní části autorského práva podle zákona České republiky, jež obsahuje i příslušné předpisy Evropské unie. Součástí jsou i tzv. licenční smlouvy – ty musí být uzavřeny jak mezi autorem a vydavatelstvím, tak mezi autorem a překladatelem.

V současné době jsou k dispozici tyto příručky, které budeme používat: *Autorský zákon a předpisy související: texty s předmlouvou* (1996), *Přehled práva duševního vlastnictví* (2007) od Iva Telce a *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura* (2006) od Marie Šebelové, ve které nás bude zajímat zejména část o historickém vývoji autorského práva na našem území. Pro získání informací o jednotlivých organizacích působících v rámci Evropské unie použijeme oficiální internetové stránky jednotlivých institucí. Dalšími zdroji jsou internetové stránky pod záštitou Ministerstva spravedlnosti, oficiální stránky Ministerstva průmyslu a obchodu či dokumenty umístěné na oficiálních stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Vzhledem k institucím, které internetové stránky spravují, považujeme zdroje za spolehlivé a relevantní. Mezi příručky, které by také mohly být použity a nabízí výklad autorského práva patří například vysokoškolská učebnice od Jiřího Srstky *Autorské právo a práva související* (2017) či publikace *Duševní vlastnictví a jeho právní ochrana* (2017), jejímž autorem je Ladislav Jakl.

3.1. Historický kontext autorského práva

První zmínky o autorskoprávních nařízeních máme již z počátku 19. století. Podle Iva Telce a jeho publikace *Autorský zákon a předpisy související* (1995) patří Česká republika mezi země s dlouholetou autorskoprávní tradicí. Již v roce 1806 bylo vydáno knihovní nařízení podle kterého „*žádné dílo vydané v dědičných zemích habsburského domu nemůže*

*být znovu vydáno bez svolení autora a vydavatele.*¹ Před rokem 1846 bylo také vydáno několik ustanovení obecného zákoníku občanského – například císařský patent z roku 1811 či dvorský dekret z roku 1841.

Císařský patent ze dne 19. října 1846 můžeme označit za první skutečné autorské právo, jelikož v tomto oficiálním dokumentu byly poprvé uvedeny zásady ochrany výtvarných, hudebních i literárních děl proti mechanickému rozmnožování. U hudebních a dramatických děl se jednalo i o neoprávněné veřejné provozování. Tento patent vydržel v platnosti dlouhou dobu a byl několikrát novelizován – například v roce 1858 byla prodloužena ochranná lhůta literárního a uměleckého vlastnictví.²

V roce 1895 byl přijat další důležitý předpis, a to o právu původcovském k dílům uměleckým, literárním a fotografickým.³ Tento rakouský a uherský zákon byl v roce 1918 převzat Československou republikou. V roce 1923 byl přijat zvlášť zákon o nakladatelské smlouvě a o tři roky později bylo autorské právo na celém území Československa unifikováno. V tomto roce byla také zavedena registrace děl, u kterých nebylo uvedeno pravé jméno autora.⁴

Výše uvedené zákony platily až do roku 1953, kdy byl přijat nový zákon, který byl přímou reakcí na změny v politickohospodářské sféře a který byl rozdělen do několika částí: *„První část byla označena jako Autor a dílo, druhá jako Autorské právo, třetí pojednává o autorských organizacích, čtvrtá o kulturních fondech, pátá o užití volných děl a část šestá obsahovala práva příbuzná právu autorskému. Část sedmá se týkala přechodu díla a jeho ochrany a poslední osmá část obsahovala obvyklá ustanovení přechodná a závěrečná.*“⁵

V pořadí čtvrtý autorský zákon byl vydán roku 1965, který opět reagoval na politickohospodářskou situaci – konkrétně na československý obchodní zákoník a Ústavu ČSSR z roku 1960. Tento zákon zůstal v platnosti i po Sametové revoluci, ale byl několikrát novelizován a také k němu byla vydána řada vyhlášek, které ale byly z větší části zrušeny. Zůstaly pouze vyhlášky, které měly sloužit jako kompenzace za ušlé příjmy, které vznikaly

¹ TELEČ, Ivo. *Autorský zákon a předpisy související: texty s předmluvou*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996. Velké komentáře. s. XII. ISBN 80-717-9100-8.

² Tamtéž.

³ ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 15. ISBN 80-251-1090-7.

⁴ TELEČ, Ivo. *Autorský zákon a předpisy související: texty s předmluvou*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996. Velké komentáře. s. XII. ISBN 80-717-9100-8.

⁵ Tamtéž.

v důsledku pořizování kopií pro osobní potřeby.⁶ V roce 1996 byla přijata významná novela tohoto zákona. „Právně politickým důvodem jejího přijetí bylo postupné sblížení právního řádu České republiky s právním řádem členských zemí Evropské unie a plnění mezinárodněprávního závazku s tím souvisejícího, který vyplývá z tzv. evropské asociační dohody o přidruženém členství České republiky v Evropské unii. Dále bylo tímto důvodem též plnění mezinárodněprávního závazku České republiky vyplývajícího z Dohody o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS) a z obchodní dohody a USA.“⁷ Také se jednalo o reakci na zánik Československa a upřesnění pojmosloví.⁸

Pátý a současný autorský zákon byl vydán v roce 2000. Jedná se o zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským, který nabyl účinnosti 1. prosince 2000.⁹ Advokátka Marie Šebelová, která se na autorské právo specializuje, ve své odborné publikaci *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura* (2006) tento zákon popisuje jako „vysoce progresivní právní úpravu, odpovídajícím způsobem reagující na vývojové tendence v oblasti autorského práva, a to jak z hlediska vnitrostátních vztahů, tak z hlediska komunitárního práva.“¹⁰ Na rozdíl od předchozích autorských zákonů, současný vychází z dualistické koncepce – jednoznačně odděluje autorská práva na majetková a práva osobnostní (morální).¹¹

⁶ ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 15. ISBN 80-251-1090-7.

⁷ TELEČ, Ivo. *Autorský zákon a předpisy související: texty s předmluvou*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996. Velké komentáře. s. XXII. ISBN 80-717-9100-8.

⁸ Tamtéž.

⁹ ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 16. ISBN 80-251-1090-7.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž.

3.2. Pramenná základna autorského práva

V této části okrajově zmíníme pramennou základnu autorského práva. Použijeme klasifikaci z výše zmíněné publikace od Marie Šebelové a pramennou základnu rozdělíme teritoriálně na dvě skupiny, a to na prameny národní a prameny mezinárodní.

3.3.1. Národní prameny autorského práva

Jedním ze základních pramenů je *Listina základních práv a svobod* ze dne 16. prosince 1992 – čl. 34 odst. 1, který tvrdí, že „*práva k výsledkům tvůrčí činnosti jsou chráněna zákonem.*“¹² Dalším pramenem je občanský zákoník, který mimo jiné pokrývá i oblast autorského práva. Třetím a posledním národním pramenem je již výše zmíněný autorský zákon č. 121/2000 Sb.

3.3.2. Mezinárodní prameny autorského práva

Vedle právních předpisů České republiky můžeme nalézt bohatou pramennou základnu také v mezinárodních paktech a smlouvách, mezi které patří i dokumenty Evropské unie.

Česká republika je signatářem *Bernské úmluvy* o ochraně literárních a uměleckých děl, která zajistila autorská práva na mezinárodní úrovni. Tuto úmluvu podepsaly téměř všechny státy na světě a jedním z hlavních bodů je automatický copyright, což znamená, že umělecké či literární dílo nevyžaduje formální registraci.¹³ Jednou ze zásad, na které je *Bernská úmluva* založena, je zásada teritoriality – to znamená, že se „*autorskoprávní vztahy řídí vždy právem státu, pro jehož území se ochrana uplatňuje.*“¹⁴ Další zásadou je asimilace: „*Zásada asimilace znamená uplatňování národního režimu, tedy povinnost smluvního státu nakládat s příslušníky ostatních smluvních států jako se svými vlastními příslušníky.*“¹⁵ *Bernská úmluva*

¹² Listina základních práv a svobod. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

¹³ Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. *WIPO – World Intellectual Property Organization* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283698>

¹⁴ ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 21. ISBN 80-251-1090-7.

¹⁵ Tamtéž.

spadá pod správu Světové organizace duševního vlastnictví (World Intellectual Property Organization), která je organizací OSN a v současnosti má 193 členských států.¹⁶

V pořadí druhým pramenem je *Všeobecná úmluva o právu autorském* ze dne 6. září 1952, ke které Československo přistoupilo v roce 1959 s účinností 6. ledna 1960. Šebelová uvádí, že *Všeobecná úmluva o právu autorském* v porovnání s *Bernskou úmluvou* obsahuje všeobecné informace a je stručnější. Dodává, že obě úmluvy vycházejí v zásadních věcech ze stejných principů.¹⁷

Významným dokumentem je *Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví* TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), která vznikla společně s vytvořením Světové obchodní organizace (World Trade Organization), kterou je tato dohoda administrativně spravovaná. Tato dohoda se ve čl. 9 obrací k *Bernské úmluvě* a to tak, že signatáři dohody se přizpůsobí některým článkům z této úmluvy.¹⁸

Další důležité prameny tvoří dokumenty a smlouvy týkající se zejména zvukových záznamů a rozhlasových a televizních organizací. Vzhledem k tématu práce tak nejsou stěžejní součástí pramenné základny. Mezi ně patří například *Ženevská úmluva o ochraně výrobců zvukových záznamů proti nedovolenému rozmnožování*, *Mezinárodní úmluva o ochraně výkonných umělců, výrobců zvukových záznamů a rozhlasových a televizních organizací* či *Smlouva Světové organizace duševního vlastnictví o výkonech výkonných umělců a zvukových záznamech*.¹⁹

3.3. Autorské dílo

Definice autorského díla je uvedena v generální klauzuli v § 2. V odstavci 1 je zapsána obecná charakteristika znějící následovně: „*Předmětem práva autorského je dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo*

¹⁶ Inside WIPO. *WIPO – World Intellectual Property Organization* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/>

¹⁷ ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 21. ISBN 80-251-1090-7.

¹⁸ Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS). *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. [cit. 2021-5-8]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/dokument20974.html>

¹⁹ ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 22. ISBN 80-251-1090-7.

dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam (dále jen "dílo"). Dílem je zejména dílo slovesné vyjádřené řečí nebo písmem, dílo hudební, dílo dramatické a dílo hudebně dramatické, dílo choreografické a dílo pantomimické, dílo fotografické a dílo vyjádřené postupem podobným fotografii, dílo audiovizuální, jako je dílo kinematografické, dílo výtvarné, jako je dílo malířské, grafické a sochařské, dílo architektonické včetně díla urbanistického, dílo užitého umění a dílo kartografické.²⁰ Kromě odstavce 1 je pro tuto práci stěžejní také § 2 odst. 4, a to proto, že pojednává o překladu jako o samostatném uměleckém díle: „Předmětem práva autorského je také dílo vzniklé tvůrčím zpracováním díla jiného, včetně překladu díla do jiného jazyka. Tím není dotčeno právo autora zpracovaného nebo přeloženého díla.“²¹ Úprava či zpracování již vytvořeného autorského díla však není možné bez svolení autora díla původního. Souhlas je třeba i k nakládání s dílem zpracovaným, jelikož každé takové úpravy a nakládání se týká nejen zpracovaného díla, ale i díla originálního. Za takové zpracování se považuje i překlad do jiného jazyka.²² Tyto souhlasy jsou právně ošetřeny tzv. licenčními smlouvami.

3.4. Licenční smlouva

Licenční smlouva je odbornou literaturou charakterizována jako „základní smluvní typ obvyklý pro celou oblast práv duševního vlastnictví.“²³ Podstatná náležitost smlouvy je přesné určení způsobu a rozsahu užití, k němuž je licence udělena.²⁴ Smluvní strany licenční smlouvy tvoří poskytovatel licence a nabyvatel licence. Poskytovatelem licence rozumíme autora (fyzickou osobu) samotného, dědice nebo osobu, která se stará o majetková autorská práva – v našem případě o literárního agenta. Takovou osobou může být také například zaměstnavatel autora. Nabyvatele licence charakterizujeme jako fyzickou osobu, která chce užít autorské dílo.²⁵

Licenční smlouvy můžeme rozdělit na individuální, kolektivní a hromadné. Individuální licenční smlouva znamená, že na jedné straně stojí jedna osoba: právník Ivo Telec ve své publikaci *Přehled práva duševního vlastnictví* (2007) uvádí dva příklady

²⁰ Zákon č. 121/2000 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2021-5-8]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121>

²¹ Tamtéž.

²² ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 34. ISBN 80-251-1090-7.

²³ Tamtéž, s. 18.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ Tamtéž, s. 72.

uzavření individuální licenční smlouvy: „...smlouva mezi kolektivním správcem autorských práv k hudebním dílům, na jedné straně, a jednotlivým pořadatelem společenského plesu, na druhé straně, anebo licenční smlouva nakladatelská uzavřená mezi esejistou a nakladatelem krásné literatury.“²⁶

Kolektivní licenční smlouva se uzavírá při kolektivní správě práv – tzn. že bývají uzavírány mezi právnickou osobou, na straně jedné, a kolektivním správcem práv, na straně druhé. Kolektivním správcem práv rozumíme spolky jako Ochranný svaz autorský pro práva k dílům hudebním, agenturu DILIA nebo svaz Ochranná organizace autorská.²⁷

Hromadná licenční smlouva je nejčastěji uzavírána v souvislosti se zvukovými záznamy a hudebními díly. Pro tuto práci tedy není relevantní. Poznamenejme jen, že „hromadností“ je myšlen počet předmětů, které mohou být v rámci smlouvy užity – nejedná se tedy o počet osob, které smlouvu uzavírají.²⁸

3.5. Licenční smlouva nakladatelská

Chce-li některé nakladatelství vydat konkrétní dílo, potřebuje licenci od autora originálního textu. V případě, že chce dílo vydat v překladu, potřebuje licenci i od překladatele – jak jsme již zmínili v předchozí části kapitoly, překladatel literárního díla původní dílo tvůrčím způsobem zpracovává, a tudíž je také považován za autora. K udělení licencí obvykle dochází uzavřením nakladatelské licenční smlouvy. Licenční smlouva nakladatelská je v občanském zákoníku č.89/2012 SB. § 2384 odst. 1 ustanovena takto: „*Licenční smlouvou nakladatelskou poskytuje autor nabyvateli licenci k rozmnožování a rozšiřování autorského díla slovesného, hudebně dramatického nebo hudebního, výtvarného, fotografického nebo vyjádřeného způsobem podobným fotografii, nejde-li o užití autorského díla v provedení výkonnými umělci.*“²⁹

V běžné praxi se v rámci této smlouvy uděluje tzv. výhradní licence, která poskytuje oprávnění k užití díla pouze nabyvateli a autor nemůže poskytnout licenci třetí osobě ve stejné době nebo rozsahu. Výhradní licenci máme dvojího druhu – první typ brání i autorovi dílo

²⁶ TELEČ, Ivo. *Přehled práva duševního vlastnictví*. 2., upr. vyd. Brno: Doplněk, 2007. s. 159. ISBN 978-80-7239-206-3.

²⁷ Tamtéž, s. 160.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ Zákon č. 89/2012 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2021-5-2]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=>

užít v rámci výkonu práva. Druhá možnost omezuje autora pouze v poskytování licence někomu jinému, osobně ale dílo může užít, a to pouze ve svůj prospěch.³⁰

Licenční smlouva nakladatelská by měla obsahovat časový rozsah, tedy na jak dlouho je licence poskytována. V překladatelské praxi se obvykle jedná o dobu 5-7 let. Dále by měl být uveden počet výtisků, na které je licence poskytnuta – pokud je kniha úspěšná a nakladatel chce vydat více kusů, obvykle se obě strany domluví na další odměně za licenci. Na českém trhu se za hranici bestselleru považuje prodaných 10 000 kusů výtisku. Ve smlouvě by nesměl chybět ani údaj o území – tedy pro kterou část světa je licence poskytnuta.³¹

Dokument by měl také přesně definovat způsob užití díla. Podle zákona rozlišujeme tyto způsoby: rozmnožování, rozšiřování a sdělování veřejnosti. V případě literatury se také uděluje právo na vydání knihy tiskem. V případě, že chce nakladatel vydat knihu ve formě audioknihy, e-knihy, nebo dílo filmově či dramaticky zpracovat, doporučuje se uzavřít další samostatnou smlouvu.

Licenční smlouva se nemusí uzavírat v případě, kdy uplynulo více než 70 let od smrti autora. Dále při užití pro osobní potřeby, během občanských a náboženských obřadů, nebo během školních představení. Výjimku mají také noviny či časopisy – ty využívají tzv. úřední a zpravodajské licence. Volné užití díla lze také v rámci akademických pracích, podmínkou je ale použití citace.³²

V této kapitole jsme se zaměřili na vysvětlení základních pojmů a formálních záležitostí, které jsou spojené s prodejem autorských práv. Jedná se spíše o kapitolu určenou pro laickou veřejnost, ale vzhledem k tématu můžeme na tuto část nazírat jako na úvod do tématu či na shromáždění a shrnutí právnických pojmů, které k zadání zajisté patří. Za stěžejní termín můžeme považovat zejména nakladatelskou licenční smlouvu, která musí být uzavřena mezi všemi stranami, které se na vzniku, úpravě a distribuci díla podílí.

³⁰ ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 72. ISBN 80-251-1090-7.

³¹ Zásady uzavírání licenčních smluv. *Překladatelé Severu* [online]. [cit. 2021-5-11]. Dostupné z: <https://prekladateleseveru.cz/zasady-uzavirani-licencnich-smluv/>

³² ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). s. 190. ISBN 80-251-1090-7.

4. Překladatelská činnost

Ve této kapitole se zaměříme na zásady a pravidla překladatelské činnosti z hlediska ochrany duševního vlastnictví a autorského práva. Překlady literárních děl do cizích jazyků jsou podle první kapitoly nedílnou součástí obchodních jednání mezi zahraničními vydavateli a literárními agenty. Náplně práce literárního agenta a překladatele se sice liší a pracují nezávisle na sobě, ale nastávají situace, kdy je literární agent a překladatel tatáž osoba. Jako příklad uvedeme bohemistu Edgara de Bruina, jehož osobě se budeme v práci dále věnovat. Jelikož je překladatel nedílnou součástí řetězce distribuce české literatury do zahraničí, je i tato obecněji a praktičtěji pojatá kapitola přínosná. Jeho roli v tomto řetězci se budeme detailněji věnovat v kapitole o kulturním transferu.

Hlavní náplní této části budou práva a povinnosti překladatele, s čímž souvisí i odpovídající finanční ohodnocení na který má překladatel nárok. Na tento aspekt se zaměříme ve druhé části, kdy porovnáme finanční situaci překladatelů v České republice s překladateli působícími v Nizozemském království. Důvodem je nejen obraz finančního ohodnocení, ale hlavně komparace systémů a přístupů dvou evropských zemí k danému oboru. Díky zaměření se na obor, který neodmyslitelně patří do procesu vysílání české literatury do zahraničí, a popsání procesu výběru překladatele a jejich podpory ze strany nakladatelství a státu, také snadno odvodíme, jak velký důraz je kladen na export české literatury. Kvalita překladu navíc může být jedním z kritérií úspěšnosti českých děl v zahraničí. V kapitole také zmíníme instituce a organizace, které překladatele sdružují a které by měly překladatelům pomoci k náležitému ocenění jejich práce. Témata jako fáze překladatelského procesu či tvůrčí složka překládání jsou sice zajímavé a rozsáhlé podněty, nehodí se ale do kontextu této práce.

Cílem této části je ukázat, jakým způsobem jsou čeští překladatelé ohodnoceni a jak vypadá běžná praxe výběru překladatele ze strany nakladatelství. Také získáme obraz způsobu fungování tohoto oboru z jiné evropské země. Tato část by mohla nabídnout podněty k dalšímu výzkumu jako je například přístup jednotlivých nakladatelství k vývozu české literatury či jaký dopad může mít špatný překlad na celkovou recepci literárního díla v zahraničí. Výchozími zdroji pro tuto část jsou oficiální stránky překladatelských organizací, studie a několik článků a rozhovorů s odborníky z daného oboru – vzhledem k náplni kapitoly se tyto zdroje jeví jako nejrelevantnější a nejspolehlivější způsob, jak popsat vše výše zmíněné.

4.1. Práva a povinnosti překladatele

V první kapitole již bylo řečeno, že i překlad je označován za autorské dílo a řídí se zákony tomu určenými. Profesionální překladatel musí dodržovat i jiná pravidla či kodexy, jelikož velice často patří do spolku či organizace určené jen překladatelům, tlumočnickům a ostatním profesím z příbuzných oborů.

Nejznámější tuzemskou organizací je Obec překladatelů, která sdružuje nejen překladatele krásné literatury, ale také historiky, teoretiky nebo kritiky. Na svých oficiálních internetových stránkách uvádí, že její hlavní misí je „hájit práva, prosazovat profesní zájmy členů a dbát o úroveň a prestiž překladu v české literatuře.“³³ Jedná se o dobrovolné občanské sdružení, které nemá statut profesní komory. Obec překladatelů uděluje několik cen, které jsou v překladatelském oboru považovány za velice prestižní. Každoročně uděluje Cenu Josefa Jungmanna za nejlepší překlad předešlého roku, organizuje soutěž Jiřího Levého pro začínající překladatele, nebo administrativně spravuje Stipendium Hany Žantovské, které je udělováno na překlad poezie. Zástupci Obce také pravidelně usedají v porotách literárních cen jako je Zlatá stuha, Magnesia Litera nebo Státní cena za literaturu a překladatelské dílo. Organizace uděluje také anticenu Skřípec – za každé pětileté období je vyhlášena na veletrhu Svět knihy.³⁴ Díky velkému počtu soutěží, jejichž vítězství může být pro spoustu překladatelů motivující, můžeme na Obec překladatelů nazírat také jako na jeden z faktorů vytvářejících pomyslnou laťku, které má dosahovat dobrý překlad.

Obec překladatelů je členem Evropské rady asociací literárních překladatelů CEATL (European Council of Literary Translators' Associations), která sdružuje překladatele z evropských zemí a funguje jako „hlídací pes“ práv překladatelů. V roce 2008 asociace zveřejnila komparativní studii o podmínkách, které mají literární překladatelé v jednotlivých zemích. Podle této studie Česká republika bohužel skončila společně s Řeckem a Slovenskou republikou nejhůře – čeští překladatelé patří k nejhůře placeným v Evropě a jejich průměrná měsíční odměna nepokryje měsíční výdaje na základní životní potřeby. Není tedy divu, že většina překladatelů má jiná zaměstnání a překládání bere spíše jako volnočasovou zálibu nebo jako extra výdělek. Zde ale musíme dodat, že odměna překladatele v České republice se také odvíjí od exotičnosti jazyka – například překladatel z angličtiny získá menší finanční

³³ Obecné informace. *Obec překladatelů* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/obecne-informace.htm>

³⁴ Tamtéž.

odměnu za stejný počet normostran než překladatel z japonštiny.³⁵ Rozdíly mezi cenami za normostrany či slova jsou mnohdy třikrát až čtyřikrát vyšší a výsledná cena za překlad je tak velmi odlišná.

Evropská rada asociací literárních překladatelů také vydala kodex dobré překladatelské praxe, který čítá šest bodů a který byl přijat valnou hromadou v roce 2011. Pro tuto práci je nejzásadnější první bod – licence. Podle tohoto bodu by měla licence být časově omezena na dobu pěti let. Každé právo by mělo být ve smlouvě uvedeno zvlášť. Dalšími body jsou zásady o odměnách – finanční odměna by měla být spravedlivá a každý překladatel by měl při podpisu smlouvy obdržet zálohu ve výši nejméně jedné třetiny z celkové odměny. Tyto dva body mají překladatelům zaručit finanční jistotu a zadavatelům vyšší kvalitu překladu. Dalšími zásadami jsou podíl na zisku, povinnost vydání a uvedení jména překladatele společně se jménem autora původního díla.³⁶

Tento překladatelský hexalog je uveden i na stránkách další překladatelské organizace Jednota tlumočnicků a překladatelů, která byla založena v roce 1990 a za své hlavní cíle si klade ochranu pracovně právních a profesních zájmů svých členů, snahu pomáhat k dalšímu vzdělávání a propagovat své členy na trhu práce. Organizace je členem Mezinárodní federace překladatelů FIT (International Federation of Translators)³⁷, která je jedním z mezinárodního a profesionálního sdružení spravovaného Evropskou unií. Hlavním úkolem federace je propagace profesionality v oboru.³⁸

4.2. Odměny českých literárních překladatelů

Jak jsme uvedli výše, finanční odměna českých překladatelů literárního textu je dlouhodobě jednou z nejnižších v porovnání s ostatními státy Evropy. V této podkapitole se zaměříme na důvody, proč jsou tuzemští překladatelé finančně nedocenění a pro porovnání uvedeme podmínky překladatelů působících v Nizozemském království – konkrétně překladatelů z českého jazyka.

³⁵ Working conditions – CEATL. *CEATL – Conseil européen des associations de traducteurs littéraires* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.ceatl.eu/current-situation/working-conditions>

³⁶ CEATL Hexalogue. *CEATL – Conseil européen des associations de traducteurs littéraires* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.ceatl.eu/translators-rights/hexalogue-or-code-of-good-practice>

³⁷ Historie. *Jednota tlumočnicků a překladatelů* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.jtunion.org/historie/>

³⁸ Fédération Internationale des Traducteurs. *FIT – Fédération Internationale des Traducteurs* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.fit-ift.org/>

Podle článku z roku 2008 (tedy ze stejného roku, kdy vyšla studie CEATL) tvoří překladová literatura více než třetinu u nás vydávaných titulů. Z tohoto počtu je asi osmdesát procent děl literárních. Překlady knih jsou pro malou zemi s menšinovým jazykem, jako je Česká republika, nejen informativně, ale i kulturně hodnotné – tuzemský knižní trh nemůže slepě reagovat na poptávku a nabídku na trhu. Kvůli nízkému počtu obyvatel vzniká nutnost zprostředkovat kulturní hodnoty ze silnějších zemí, ve kterých se hovoří některým ze světových jazyků. Podobná situace panuje i v Nizozemském království – v porovnání s tuzemskem tam ale ročně vyjde nižší počet přeložených děl.³⁹ Zda je to částečně ovlivněno lepší jazykovou vybaveností tamějšího obyvatelstva, které je schopno si dílo přečíst v originále, by byla ale otázka pro jiný a detailnější výzkum.

Současná předsedkyně Obce překladatelů Hana Linhartová v článku pro server iDnes uvádí, že jedním z hlavních důvodů, proč jsou platy překladatelů tak nízké, je výrazný převis nabídky nad poptávkou. Ze zákona se překlada může věnovat kdokoli, a kromě profesionálních překladatelů, kteří se své práci věnují systematicky, mají mnohaleté zkušenosti a mimo perfektní znalosti jazyků mají i talent, se tak na trhu objevují překlady laiků, kteří nemají odbornou přípravu. Vzhledem k velkému množství dostupných překladatelů je tak pro zadavatele velice jednoduché najít někoho, u koho projde i nízký honorář, a to přes to, že autorský zákon požaduje přiměřené finanční ohodnocení – ve většině případů si překladatel musí vyjednat výši odměny se zadavatelem sám, což jej staví do velice nevýhodné pozice.⁴⁰

V roce 2008 se cena za jednu přeloženou normostranu literárního textu pohybovala v průměru okolo 160 korun českých. Pro porovnání uveďme, že obdobné pracovní náplně jako individuální výuka cizího jazyka nebo překlady náročných technických textů jsou odměněny mezi 300 až 500 korunami. Z těchto údajů je tedy patrné, že nakladatelé neberou v potaz fakt, že překlad literárního textu je v mnoha případech stejně náročný jako překlad odborných publikací.⁴¹ Důvod, proč se nám stále dostává kvalitních překladů zahraniční literatury i přes nepříznivé platební podmínky, výstižně popsal překladatel z anglického jazyka a pedagog Petr Fantys ve článku pro server iDnes: „*Pro většinu kvalitních překladatelů je jejich práce tím, co*

³⁹ FANTYS, Petr. Chudý jako český překladatel. *IDnes.cz* [online]. 23.8.2008 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/chudy-jako-cesky-prekladatel.A080820_155841_kavarna_bos

⁴⁰ LINHARTOVÁ, Hana. Překladatel bere 150 korun za stránku, ale měl by brát třikrát tolik. *IDnes.cz* [online]. 24.8.2008 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/prekladatel-bere-150-korun-za-stranku-ale-mel-by-brat-trikrat-tolik.A080820_164400_kavarna_bos

⁴¹ Tamtéž.

*lze označit anglickým „labour of love“ – je to něco, co dělají z lásky k překládanému autorovi, jsou zaujati daným textem a touží ho českému čtenáři zprostředkovat téměř za jakoukoliv cenu.*⁴²

Cena za překlad samozřejmě závisí na státě, ve kterém překladatel působí – jako příklad uvedeme Nizozemské království, ve kterém nezáleží na jazyku díla. Jak uvádí Edgar de Bruin v rozhovoru pro server iLiteratura, v Nizozemsku platí tarify a postavení překladatelů je rovnocennější. „...každý má možnost požádat si u literárního fondu o pracovní stipendium. Rozdíl nastává, když někdo přeloží bestseller – to pak i překladatel dostává procenta z prodaných výtisků a může opravdu zbohatnout.“⁴³ Bohužel i zde panuje situace, že překladatelé mají další zaměstnání, aby se uživili – jak Edgar de Bruin dále uvádí, záleží i na tom, zda se jedná o literární nebo neliterární text: „Všichni, kdo tu překládají literaturu z češtiny, to dělají vedle své „normální“ práce (třeba přednášení na univerzitě). Literární tarif je mnohonásobně nižší než oficiální tarif za neliterární překlady. Je tu pár profesionálních překladatelů-tlumočnicků, ale ti zase nepřekládají literaturu.“⁴⁴ I tak je ale finanční odměna nizozemských překladatelů několikanásobně vyšší než u nás.

Výše zmíněné tarify jsou každoročně určovány zájmovou organizací literárních vydavatelů (GAU) a Spolkem literátů (VvL). Cena je určována za slovo a nakladatelé tarify respektují. Překladatelé navíc spadají pod Nizozemský literární fond a je zavedeno pojistné opatření – fondem podporované překlady jsou pouze takové, které tarifem odpovídají roční minimální smluvené částce. Magda de Bruin Hüblová na serveru iLiteratura uvádí následující příklad, jak celý systém funguje: „Překladatel uzavřel koncem roku smlouvu na překlad podle momentálně platného tarifu, ale termín žádosti o příspěvek fondu byl po novém roce; fond poukázal na změnu tarifu, nakladatelství uzavřelo s překladatelem novou smlouvu podle zvýšeného tarifu, protože jinak by překladateli nárok na příspěvek fondu zanikl.“⁴⁵

Fond nabízí i další finanční podporu – překladatel může požádat o projektový grant po dobu, co pracuje na zadaném překladu. Tato forma finanční podpory se vztahuje na překladatele, kteří v posledních čtyřech letech dokončili a vydali alespoň jeden překlad. O

⁴² FANTYS, Petr. Chudý jako český překladatel. *IDnes.cz* [online]. 23.8.2008 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/chudy-jako-cesky-prekladatel.A080820_155841_kavarna_boss

⁴³ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. Bruin, Edgar de 2 (o překládání). *Iliteratura.cz* [online]. 2. 1. 2006 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18433/bruin-edgar-de-2-o-prekladani>

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ DE BRUIN HÜBLOVÁ, Magda. Literární překládání v Nizozemsku. *Iliteratura.cz* [online]. 28. 9. 2006 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/19847/literarni-prekladani-v-nizozemsku>

tento grand lze žádat pro čtyři tituly ročně a „o udělení grantu a jeho výši fond rozhoduje na základě vyjádření poradců, kteří hodnotí literární kvality předlohy, dále se bere ohled na kvalitu předchozích překladů žadatele a na dobu, kterou má překladatel pro práci k dispozici (to znamená, že expresní překládání fond nepodpoří).“⁴⁶

Na rozdíl od České republiky se v Nizozemském království na kvalitu překladu klade důraz – Utrechtská univerzita a belgická univerzita v Lovani společně s Nizozemským literárním fondem pořádají mnoho akcí, které mají podpořit vzdělávání překladatelů. Začínajícím překladatelům nabízejí pomoc ve formě vedení zkušenějších kolegů, pořádají překladatelské dílny nebo překladatelská turné a každoročně pořádají překladatelské dny nejen pro nizozemské překladaatele. Další motivací pro kvalitní překlad jsou překladatelské ceny, jedna z nich nabízí cenu v hodnotě 10 000 eur. Udělení cen a příspěvků tedy závisí na kvalitě díla. Zároveň je ale překladatelům poskytnuto mnoho příležitostí, jak se v překladatelském řemesle zlepšovat a zvyšovat svou kvalifikaci.

Fondy a dotace jsou určené nejen pro překladaatele do nizozemského jazyka. Pokud se jedná o opačný proces – tedy překlad z nizozemštiny do jiného jazyka, a překladatel žije v Nizozemsku, může si také zažádat o příspěvek. Magda de Bruin opět uvádí příklad, o kolik se honorář překladaatele zvýší. Bohužel je z tohoto příkladu také na první pohled patrné, že čeští překladaatele jsou ohledně finančního ohodnocení hluboce pod standardy západních zemí. „Pro překladaatele do češtiny to znamená, že se obvyklý český tarif zhruba zečtyřnásobí, ovšem v porovnání s nizozemskými kolegy podpořenými fondem vydělá překladatel do češtiny za stejnou práci maximálně 6,4 eurocentu za slovo proti 14,4 až 16,4 eurocentům za slovo pro literární překladaatele do nizozemštiny.“⁴⁷

I tato kapitola obsahuje spíše obecné informace, které jsou uvedeny za účelem lepší informovanosti a rozhledu. Zároveň nabízí stručnou sondu a vhled na situaci českých překladatelů krásné literatury, kterou porovnává s postavením překladatelů ve světě, a to konkrétně s Nizozemským královstvím. Když se zaměříme na konkrétní sumy, je patrné, že čeští překladaatele literárních textů nedostávají za svou práci přiměřenou odměnu. Pokud čísla srovnáme s překladateli z Nizozemska, je cenová propast mnohem hlubší. Nizozemští překladaatele mají také jistotu, že za svou práci budou odměněni, jsou motivováni k podávání kvalitních výkonů a je jim poskytnut prostor pro další vzdělávání. Překladaatele v České

⁴⁶ DE BRUIN HÜBLOVÁ, Magda. Literární překládání v Nizozemsku. *Iliteratura.cz* [online]. 28. 9. 2006 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/19847/literarni-prekladani-v-nizozemsku>

⁴⁷ Tamtéž.

republike takové podmínky nemají a pokud ano, tak v minimální míře. Není jim nabídnuta žádná síť jistot a neexistuje pevně daná minimální částka – 150 až 190 korun českých za normostranu je pouze částkou doporučenou. Jednou ze dvou motivací nabízí grant Ministerstva kultury, který je ale zahrnut do podpory vydávání knih, a tudíž se nejedná ryze o překladatelský příspěvek. Druhý příspěvek je možné získat od Nadace Českého literárního fondu, který v posledních několika letech uděloval okolo 250 příspěvků ročně. Tyto příspěvky se ale netýkají pouze překladů, ale i dramatické tvorby, či vědeckých časopisů a cestovních stipendií.⁴⁸ Nakladatelé navíc často dají přednost překladatelům, kteří jsou ochotni pracovat za co nejnižší možnou odměnu. I když uvedené ceny pochází z roku 2008, finanční propad mezi oběma zeměmi se nezměnil.

Práce překladatele s povoláním literárního agenta úzce souvisí, jelikož jak jsme uvedli výše, mnohdy je překladatel zároveň i literárním agentem daného autora, tudíž i tato kapitola je v kontextu celé práce fakticky hodnotná. Zároveň jsme získali vhled na přístup dvou zemí k tomuto oboru, bez něhož by vývoz české literatury do zahraničí nebyl možný. Zjistili jsme, že cenový rozdíl a přístup k oboru je v obou zemích diametrálně rozdílný. Zjištění, že většina českých nakladatelství vybírá překladatele na základě nejmenších možných nákladů vydaných na jeho odměnu, a ne na základě kvality jeho práce, nás také přivádí k závěru, že snaha o vývoz a šíření tuzemských autorů mimo hranice České republiky nepatří mezi priority nakladatelských domů.

⁴⁸ Oblasti podpor. *Nadace Český literární fond* [online]. [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: <https://nclf.cz/oblasti-podpor/>

5. Historický vývoj literárních agentů

V této části práce se zaměříme na období 20. století, ve kterém se pokusíme o zmapování vývoje literárních agentů v kontextu historických událostí. Součástí bude přehled situace na tuzemském knižním trhu. Této problematice se věnuje například publikace Zdeňka Šimečka a Jiřího Trávnička *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích* (2015) nebo *Knihy podle norem* (2013) Evy Forstové. Před samotným historickým bádáním ale charakterizujeme pojem literární agent podle *Slovníku žurnalistiky* (2017), aby bylo chápání zásadní terminologie jednotné.

5.1. Termín literární agentura

Tento termín stručně charakterizujeme pomocí *Slovníku žurnalistiky* (2017). Jedním z autorů slovníku je český historik a novinář Jan Halada, jehož další díla budeme v této práci také využívat. Slovníková definice označuje literární agenturu za instituci, „*kteřá zprostředkovává nabídky, výměny a prodej autorských práv literárních děl, zastupuje autora, autory, případně majitele (dědice) autorských práv v jednání s domácími, ale především se zahraničními partnery, sjednává výši honoráře, počet vydání publikace v příslušném nakladatelství, repríz divadelních her apod.*“⁴⁹ Tato definice tedy stručně shrnuje naše dosavadní poznatky, které jsme zmínili v předchozích kapitolách.

5.2. Dějiny knižního trhu na českém území

Již v samotné anotaci této práce časově vymezujeme období, kterému se budeme v rámci dějin knižního trhu a agenství věnovat. Jedná se o 20. století, které časově ještě zúžíme – výzkumu se budeme věnovat až od vzniku Československé republiky, tedy od roku 1918. Tato část slouží pro seznámení s kontextem, situací a jejími proměnami, které během století na knižním trhu panovaly. Uvádíme, že se jedná o stručný úvod, jelikož téma dějiny knižního trhu je velmi rozsáhlé, a to i přes místní vymezení, a vydalo by na několik dalších diplomových prací stejného rozsahu jako je tato. Nebudeme tedy podrobně rozebírat významné historické události, jelikož předpokládáme, že odborná veřejnost ze všech vědních oborů disponuje alespoň základní znalostí dějin českého státu. Budeme se opírat hlavně o

⁴⁹ HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. s. 27. ISBN 978-80-246-3752-5.

číselné údaje, které nám tyto znalosti celkovou situaci lépe přiblíží či nás přiměje zamyslet se nad nimi novým úhlem pohledu.

Po skončení první světové války panovala ve společnosti euforie, která byla ještě posílena vznikem samostatného státu Čechů a Slováků. Knihkupci a vydavatelé také počítali s novými možnostmi, které tyto změny přinesou. „Zasazovali se o novou orientaci československé knižní kultury, která se dosud pohybovala v rámci německé knihkupecké soustavy, a zamýšleli posílit spojení s knihkupeckým trhem ve Francii, Anglii a v Itálii, jakož i s kolegy ve slovanském světě, jmenovitě v Jugoslávii, Polsku a v Rusku.“⁵⁰

V jakém stavu byla vzdělanost a s ní související knižní kultura vypovídají údaje z publikace *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích* (2015), které se týkají analfabetismu a byly sesbírány v roce 1921 při sčítání lidu, kdy bylo „z obyvatel starších pěti let v Čechách 2,4 %, na Moravě 3,1 %, ve Slezsku 3,7 %, na Slovensku 15 % a na Podkarpatské Rusi 50,2 % analfabetů. Vysoká negramotnost je dosvědčena také mezi obyvatelstvem židovským, dosahovala 15,4 % a maďarským s 10,9 % analfabetů. Na srovnatelné úrovni se analfabetismus vyskytoval také u Čechů a Němců, osciloval mezi 2-3 %, o něco vyšší byl u Poláků (6,8 %).“⁵¹ Vláda tedy stála před nelehkým úkolem, jak celkovou negramotnost obyvatelstva snížit. Jako výborným řešením se ukázalo stanovení délky povinné školní docházky na osm let a ze školského zákona odstranit výjimky, které předtím dovozovaly školní docházku zanedbávat.⁵²

Do konce předválečného období měla česká literatura na domácím trhu značnou převahu – například v roce 1938 tvořily tisky v českém jazyce 70,8 % z celkového počtu.⁵³ V těchto letech také sílila aktivita českých i slovenských nakladatelů – knižní produkce rostla, avšak zde je třeba poznamenat, že značnou částí ji tvořily brožury či drobné publikace s rozsahem stran nižším než 32. Podle Trávníčka tyto tisky tvořily téměř polovinu veškeré knižní produkce.⁵⁴ Došlo také k nárůstu knihkupeckých obchodů.

⁵⁰ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). s. 230. ISBN 978-80-200-2404-6.

⁵¹ Tamtéž, s. 241.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž, s. 245.

⁵⁴ Tamtéž, s. 248.

Největší podíl na vývozu knih, měly knihy cizojazyčné. Na tomto zjištění není samozřejmě nic zvláštního. Následující čísla uvádíme, jelikož v této době docházelo k nebývale vysoké poptávce česky psané literatury ze zahraničí, což se vymyká normě a průměru. Česky psané knihy poptávali zejména Češi žijící za hranicemi. I přes to, že mnozí zahraniční knihkupci slibovali naskladnění českých titulů, ale tento trend dlouho nevydržel – faktory, kvůli kterým poptávka začala znovu klesat, byly zejména vysoké peněžní výdaje na dopravu, a pak také široký migrační rozptyl Čechů.⁵⁵

Když se vrátíme k vývozu překladů české beletrie, dominovala zejména díla z pera Karla Čapka. Dalšími vývozními artikly byly kalendáře nebo modlitební knihy. Nejčastějším jazykem, do kterého byla česká literatura překládána, byla slovenština – jednalo se tak o literaturu určenou pro domácí prostředí. Slovenské překlady následoval německý jazyk, společně s francouzštinou a maďarštinou. Vývoz české literatury začal na počátku třicátých let klesat jako důsledek hospodářské krize – pro srovnání uvádíme následující údaj: „*Zatímco v roce 1931 byl ještě na úrovni 9 000 000 korun, v roce 1934 klesl na 4 500 000 korun.*“⁵⁶

Hospodářská krize na literárním trhu měla několik příčin. Jednou z nich byl nedostatečný odbyt knih – bylo jich příliš mnoho, jelikož několikrát za sebou došlo ke zvýšení produkce knih a nakladatelé se jich pak potřebovali zbavit. Jako při každé hospodářské krizi, lidé začali šetřit kvůli existenčním starostem a nové knihy zkrátka kupovat přestali. Náklady na tisk knih se většinou určoval bez zvážení situace na trhu a vydávání knih se proměnilo na závod o to „kdo vydělá více peněz.“⁵⁷

Období druhé republiky trvající od října 1938 do března 1939 se v literárním odvětví vyznačím „zavedením preventivní cenzury – *nepřerodické publikace mely být předkládány ke kontrole nejpozději osm dní před vydáním.*“⁵⁸ Postupně se potlačuje prodej a knihovní výpůjčky překladových knih, které nebyly v souladu s pravidly cenzury, a brakové literatury.⁵⁹

⁵⁵ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). s. 256. ISBN 978-80-200-2404-6.

⁵⁶ Tamtéž, s. 257.

⁵⁷ Tamtéž, s. 260.

⁵⁸ Tamtéž, s. 287.

⁵⁹ Tamtéž.

Období Protektorátu Čechy a Morava se samozřejmě vyznačovalo cenzurou a pokusem ze strany Němců snížit počty nakladatelství, knihkupectví, knihoven a vůbec celkově omezit kulturní stánky. České území disponovalo poměrně početnou sítí výše uvedených míst. Pro lepší představu je vyjádříme čísly – v roce 1941 bylo evidováno 604 knihkupectví a 275 nakladatelství.⁶⁰ Na začátku protektorátního období nechala Říše výběr vydávané literatury na uvážení nakladatelů – „*po dobu války byla v hospodářské oblasti uplatňována zásada, že v protektorátu je třeba garantovat práci a klid.*“⁶¹ Čeští čtenáři se postupně vraceli ke spisům Jana Nerudy a Aloise Jiráska. Poptávala se také Božena Němcová nebo Julius Zeyer. Jednalo se o důsledek všeobecného návratu k minulosti.⁶² Během tohoto období pochopitelně došlo k nárůstu německých knih. Tento nárůst není jen *důsledkem „tlaku německého elementu. Svou roli sehrály nálety na německá města, které ve velké míře poškodily i typografický průmysl, proto si postižení nakladatelé nechávali tisknout knihy v relativně bezpečném zázemí protektorátu.*“⁶³

I přes válku se v letech 1941-1944 knihkupectvím poměrně dařilo, jelikož jejich zisk nijak neklesal, spíše naopak. Produkce nepřesáhla průměru, kterého bylo dosahováno v meziválečném období, jen kvůli nedostatku papíru. Největšími bestsellery těchto let bylo *Městečko na dlani* od Jana Drdy a *Cirkus Humberto* od Eduarda Basse.⁶⁴ Literatura těžila i ze schopnosti obyvatel obcházet úřední zákazy – při razii skladů s knihami si mezi sebou lidé dávali tajně vědět, aby byl čas zakázané knihy ukrýt. Díla, která byla napsána židovskými autory či přeložena překladateli židovského původu vycházela pod jinými jmény. „*To je příklad románu Karla Poláčka Hostinec U kamenného stolu (1941), který vyšel pod jménem ilustrátora Vlastimila Rady, překlady Shakespearovských her od Erika Adolfa Saudka podepisuje Aloys Skoumal.*“⁶⁵ Velké množství knih bylo také antedatováno – jednoduše se změnil rok vydání.⁶⁶ České knihy byly vydávány také v zahraničí – tiskly se knihy již vydané, nebo nové od autorů, kteří opustili protektorát. Vydávaly se zejména v Anglii, Francii a USA. „*Ineditně vydávané tituly kolovaly mezi čtenáři i v protektorátu, ale v daleko větší míře tomu bylo naopak: knihy vydané v protektorátu si nacházely cestu ke krajanům v zahraničí – velké*

⁶⁰ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). s. 293. ISBN 978-80-200-2404-6.

⁶¹ Tamtéž, s. 295.

⁶² Tamtéž, s. 296.

⁶³ Tamtéž, s. 298.

⁶⁴ Tamtéž, s. 299.

⁶⁵ Tamtéž, s. 307.

⁶⁶ Tamtéž.

obliby u nich dosáhl především Bassův román *Cirkus Humberto*. Některé knihy z protektorátní produkce (zejména básnické sbírky) byly v cizině vydávány znovu. Takto například v Londýně za války vyšel Nezvalův *Historický obraz*, Palivcův *Pečetní prsten* či Halasova *Naše paní Božena Němcová*.⁶⁷

Po skončení války a příklonu k SSSR započala přestavba knižní kultury, jež si kladla za úkol naplňovat ideje kolektivismu. „*Snahy o regulaci knižního trhu z hlediska vydávané produkce se objevovaly v programech levicových intelektuálů již před válkou, a především vzápětí po osvobození. Knižní trh byl od června 1945 usměrňován výnosem ministerstva informací, který odůvodňoval schvalování titulů k vydání nutností hospodařit papírem a vyloučit brak.*“⁶⁸

Eva Forstová rozděluje následující historické období z hlediska vydavatelské praxe do třech fází: „*nejprve přípravné období let 1945-1949, zakončeném přijetím nového vydavatelského zákona, pak v letech 1945-1952, kdy v souvislostech transformace národního hospodářství v centrálně řízenou ekonomikou docházelo k proměně vydavatelské sféry, a nakonec po roce 1953, kdy se vyvinula její konečná podoba kopírující sovětský model. Tehdy vzniklo spolu s dalšími vydavatelskými podniky Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění – jedna z nejvýznamnějších kulturních institucí v Československu druhé poloviny dvacátého století.*“⁶⁹

Vzhledem ke skutečnosti, že v tomto období bylo vydávání knih centrálně řízeno a stát měl plnou kontrolu nad vydávanými knihami a jednotlivými redaktory, které jejich vydávání realizovali, není potřeba toto období dále rozvíjet – veškeré oficiálně vydávané knihy byly musely být předem schváleny, aby vyhovovaly ideologickým normám a nepodřývaly autoritu státu.⁷⁰

Odborná literatura polistopadový vývoj rozděluje do třech základních fází. První fázi označuje za liberalizační, neboť se český trh otevřel a rozšířil. Také se zakládají nová, soukromá nakladatelství – prvním soukromým nakladatelstvím v dějinách novodobého

⁶⁷ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). s.309. ISBN 978-80-200-2404-6.

⁶⁸ FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. s. 14. ISBN 978-80-7308-450-9.

⁶⁹ Tamtéž, s. 8

⁷⁰ Tamtéž, s 160.

českého státu je nakladatelství Paseka.⁷¹ Nabídka knih se rozšířila i o ty s politickou tematikou, ale „též různé makrobiotické příručky a knihy o zdravém životním stylu. Nicméně stále setrvačně vycházejí další svazky *Sebraných spisů Vladimíra Iljiče Lenina*, *výbor z poezie Miroslava Floriana* či *Jan Šverma očima pamětníků*.“⁷²

Druhá fáze je nazvána jako fáze transformační a trvá od roku 1990 do konce roku 1991. Jeden z největších potíží pro český knižní trh představují plná knihkupectví knih, které byly vytisknuty ještě za socialismu – knihy jsou tak postupně dávány do výprodejů, aby se jich knihkupci alespoň částečně „zbavili“.⁷³ V této fázi také dochází k boomu reedic. Jedná se o díla, která byla minulým režimem zakázána a v některých oblastech stále vrcholí fáze první – snaha ukojit čtenářskou poptávkou, ale mnohdy vede k nevalné kvalitě provedení.⁷⁴

Poslední a třetí fází je fáze stabilizační. Ta trvá od roku 1992 až do současnosti. Současností myslíme rok 2014, kdy byla vydána kniha, ze které čerpáme tyto informace. Knižní trh nasycen, ne-li přesycen literaturou všeho druhu, která přestává jít na odbyt.⁷⁵ V rámci marketingových strategií se knihkupcům vyplácí různé věrnostní programy, za které nakupují sbírají body, získává slevy či drobné dárky. Literatura je dnes dostupná všem a čtenář se málokdy setká se situací, kdy by nově vydanou knihu nemohl sehnat.

Tento velmi stručný výčet vývoje tuzemského knižního trhu nám naznačuje, že česká kniha to v historii neměla lehké – byla omezována cenzurou ze strany státu na základě ideologického přesvědčení, sotva se vzpamatovala z různých válečných konfliktů a začala si „užívat“ nabyté svobody, přišlo jiné omezení, které opět diktovalo, jak má vypadat. Nikdy tedy neměla možnost se naplno vyvíjet. Tyto restriktce a pozastavení vývoje se následně promítly na celém fungování knižního trhu – nabídka titulů, úpravy autorských textů státem, ničení knih a omezování exportu a importu knih dodnes na literárním poli rezonuje a přispívá jeho dnešní podobě.

⁷¹ ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). s.386. ISBN 978-80-200-2404-6

⁷² Tamtéž, s. 386.

⁷³ Tamtéž, s. 389.

⁷⁴ Tamtéž, s. 387.

⁷⁵ Tamtéž, s. 389.

5.3. Literární agenti v dějinách české literatury

Již v úvodu práce jsme zmínili, že v současné době neexistuje žádná publikace, která by nám nabídla historický přehled literárních agentů či agentů. Literární agenti jsou výdobytkem moderní doby a jejich práci, jak ji známe dnes, představíme v následující kapitole.

Na základě definice literárního agenta, kterou jsme prezentovali na počátku této kapitoly, vyplývá, že literární agenti pracují s autorskými právy, jelikož zastupují autory literárních děl v rámci knižního trhu. Ve třetí kapitole v pasáži o historii autorského práva, jsme zjistili, že první zákon, který můžeme přirovnat k autorskému zákonu, jak ho známe dnes, vešel v platnost v polovině 19. století. Z tohoto poznání soudíme, že tradice literárního agentsví by mohla začít v tomto období. Bohužel se nám nepodařilo dohledat informace, které by nasvědčovaly, že tato úvaha je správná. České země byly v této době součástí Rakousko-uherské monarchie, tudíž vyslanec, který by zastupoval ryze české autory v zahraničí, nebylo potřeba – pravděpodobně by tato potřeba či žádost ani nebyla příslušnými úřady povolena.

Přelom 19. a 20. století také nenasvědčuje působení literárních agentů. Ten samý závěr odvozujeme i o počátku 20. století, kdy se v Evropě schylovalo prvnímu válečnému konfliktu celosvětových rozměrů a obyvatelstvo bylo následně paralyzováno jeho rozsahem, kvůli kterému vešel do historie s označením první světová válka.

Po skončení první světové války se české země osamostatnily a s nimi i literatura. Karel Čapek byl považován za spisovatelskou hvězdu nejen u nás, ale i v zahraničí. Právě u něj se setkáváme s prvními zmínkami o literárních agentech. S touto skutečností jsme se seznámili ve studii Jany Šlancarové s názvem *Čapkův anglický nakladatel*, která vyšla v časopise vědeckém časopise *Bohemica Litteraria*, který zveřejňuje články zejména z oblasti literárně vědní bohemistiky, v roce 2006. Další prací, která se zabývá Čapkovým nakladatelem je diplomová práce od stejné autorky, která byla obhájena o rok dříve.

Šlancarová tvrdí, že před vstupem Karla Čapka na britskou literární scénu si mohl britský čtenář přečíst přeložené pouze kratší prozaická díla, pohádky, výbor z obrozenécké poezie, *Labyrint světa a ráj srdce* od Jana Amose Komenského a *Rukopis královedvorský*.⁷⁶

Výzkum Šlancarové nás upozorňuje na rok 1951 – do této doby bylo do Velké Británie expedováno a přeloženo 32 titulů jen od Karla Čapka. Upozorňuje, že toto číslo výrazně převyšuje počet českých knih, které byly do počátku dvacátých let minulého století

⁷⁶ ŠLANCAROVÁ, Jana. Čapkův anglický nakladatel. *Bohemica litteraria*. 2006, XIX(01), 107-123. s.108
ISSN 1213-2144. 108

přeloženy vůbec z češtiny přeloženy.⁷⁷ Toto tvrzení nás pouze utvrzuje v závěrech, které jsme již zmínily – první literární agenti se skutečně objevují až po vstupu Karla Čapka na literární scénu a expedice české literatury do zahraničí je úzce propojena s uměním překladu. Pokud zůstaneme u postavení české literatury ve Velké Británii, na počátku 20. století působil jen jeden překladatel z českého jazyka do anglického, což pro přenos české literatury rozhodně není ideální stav.⁷⁸

Za prvního literárního agenta Karla Čapka Šlancarová označuje Paula Selvera, který byl také tím jediným překladatelem českých děl. Prvním profesionálním právním zástupcem byl František Khol. Po Kholově smrti se právních záležitostí ujal Bohumil Perlík, Julius Furth a v poslední řadě Karel Scheinpflug.⁷⁹

Za zprostředkováním téměř celého Čapkova díla britským čtenářům, ale podle Šlancarové, nestojí žádný literární agent, ale nakladatel Stanley Unwin, který působil v nakladatelství Allen and Unwin. Během svého života stihl Unwin připravit k vydání 25 Čapkových titulů – se započítáním dalších vydání a dotisků přesahuje jejich počet číslo 70.⁸⁰

Unwin o Čapkovo dílo pečoval až s nebývale velkou pozorností. „*Stanley Unwin se o Čapkovo dílo zajímal i nad rámec svých profesních povinností. Obdivoval Čapkovo dílo a rozhodl se, že ho ve svém nakladatelství vydá, pokud možno v úplnosti. Postupem let převzal práva na některá Čapkova díla od zanikajících nakladatelství, během války Čapkovy knihy tiskl v neúměrně vysokých nákladech a s nejistou vyhlídkou na odbyt. Vzhledem k nedostatku papíru nebylo možné otisknout ani zdaleka všechny knihy, které byly k vydání připraveny – to, že vyšly alespoň některé Čapkovy knihy i v této době, ukazuje, nakolik si Unwin československého autora vážil.*“⁸¹ Byl to ale také expert a uznávaný nakladatel své doby – zakládal si na spolupráci se schopnými překladateli, aby zaručil kvalitní text. Unwin byl Čapkovým dílem skutečně fascinován a díky tomu zprostředkoval vydání jeho děl také v USA a Austrálii – do jisté míry se také choval jako Čapkův zahraniční literární agent. „*S ústním souhlasem ze strany Čapkových dědiců se jím neplánovaně stal během války, kdy Čapkovy knihy v angličtině poskytoval k překladu vydavatelům, kteří se na něj obraceli.*

⁷⁷ ŠLANCAROVÁ, Jana.. Čapkův anglický nakladatel. *Bohemica litteraria*. 2006, **XIX**(01), 107-123. s.108
ISSN 1213-2144. 108

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž, s. 111.

⁸⁰ Tamtéž, s. 108.

⁸¹ Tamtéž, s. 120.

Na konci roku 1945 prosil Karla Scheinpfluga o seznam Čapkových děl a překladů a zároveň potvrzení práv sjednat překlady z angličtiny do dalších jazyků.“⁸²

S dalším autorem, u kterého se setkáváme s literárním agentem je Jaroslav Durych. V tomto případě se ale nejedná o právní zastoupení v rámci definice v úvodu, ale o jakési zprostředkování možnosti vydání svých textů v zahraničí tím, že byl spisovateli předán kontakt na vydavatelství, které je ochotný jeho text vydat. „*Pavel Eisner (...) Durychovi zprostředkoval kontakt na mnichovské nakladatelství Piper, u kterého text na podzim roku 1933 vyšel pod názvem Friedland.*“⁸³ Doplňujeme, že *Friedland* je německý překlad Durychova románu *Bloudění* (1933).

Další výsledky a konkrétní jména literárních agentů, kteří by působili jako zástupci autorských práv českých spisovatelů, nemáme. Po vzoru právních zástupců u osoby Karla Čapka, ale nevylučujeme, že takové osoby existovaly. Bohužel jsme při vyhledávání informací, zdrojů a pramenů k zadanému tématu nenarazili na vodítko, které by nás přivedlo k podrobnějšímu a hlubšímu bádání.

Pokud existovali nějakí čeští literární agenti či agentury, jejich činnost byla pravděpodobně ukončena v únoru 1948, kdy se k výkonu moci dostala Komunistická strana Československa, která v kulturním sektoru vytvořila monopolní agenturu, která dostala název Dilia, Československé divadelní a literární jednatelství. Vznikla původně jako lidové družstvo a byla koncipována jako instituce pro ochranu autorských práv. Samozřejmostí byla i snaha o vytvoření podmínek pro šíření literárních děl.⁸⁴ „*Důležitým úkolem bylo také udílet v zastoupení členů svolení k užití děl, vybírat autorské odměny, zprostředkovávat převod autorských práv do ciziny či vybírat příspěvky pro kulturní fondy (Český literární fond, Český hudební fond, Český fond výtvarných umění), které byly jednou z nejvýznamnějších novinek autorského zákona (zákon č. 115/1953 Sb., o právu autorském), přijatého tři roky po novém občanském zákoníku.*“⁸⁵ Pro účely seznámení zahraničních vydavatelů s českou a slovenskou literaturou za předpokladem prodeje práv, vydávala Dilia katalogy, které obsahovaly abstrakty děl a názvy děl spolu s jejich překladem.

⁸² ŠLANCAROVÁ, Jana. Čapkův anglický nakladatel. *Bohemica litteraria*. 2006, **XIX**(01), 107-123. s.119 ISSN 1213-2144. 108

⁸³ KASTEN, Tilman. Prostředkování souvislostí, souvislosti prostředkování Durychovo Bloudění, Döblinův Wallenstein a německo-český literární transfer. *Slovo a smysl*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017, **XIV**(28), 203-210. s. 208. ISSN 2336-6680.

⁸⁴ BURMAN, Markéta. *Dělníci autorského práva: Agentura DILIA v období tzv. normalizace ve vzpomínkách tehdejších zaměstnanců*. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova. s. 21.

⁸⁵ Tamtéž, s. 23.

Markéta Burman ve své diplomové práci na téma *Dělníci autorského práva* (2019) věnovala pozornost právě agentuře Dilii v rámci orální historie. Součástí práce jsou i přehledná shrnutí konkrétních čísel, které vypovídají o její činnosti. Celkové působení Dilie rozdělila do tří dekád a nabízí číselné srovnání působení literárního oddělení po první dekádě fungování – tedy rok 1958 a na téměř na konci svého působení jako centrální agentura, a to v roce 1986. „*V literárním odboru uzavřeli 1018 smluv, tedy o 942 smluv méně než roce 1958 Výrazný pokles se ale týká především importu zahraniční literatury do ČSSR, export naopak mírně stoupl z 252 titulů na 272. Méně smluv bylo uzavřeno i v tuzemsku, kde většina spisovatelů jednala s nakladatelstvími napřímo.*“⁸⁶

Od roku 1989 je nejen knižní trh otevřen svobodnému podnikání, které umožňuje založit si vlastní literární agenturu a zastupovat po vzájemné dohodě s autorem díla vlastního výběru a zprostředkovávat jejich autorská práva, jak tomu ukládá český zákon o autorském právu. Co se týče prvních zmínek o literárních agentech, jedná se o poměrně nový obor v rámci české literatury. První literární agenti se mohli začít objevovat na počátku 20. století a nepředpokládáme, že by tomu tak bylo dříve. Tento závěr se může lišit, jelikož záleží na vymezení samotného termínu literární agent. Pro někoho může být literárním agentem ten, co informuje autory o příležitostech vydání jejich děl v zahraničí. Literárního agenta můžeme ale také vnímat jako někoho, kdo poskytne autorovi kompletní právní servis. Na činnost současných literárních agentur se zaměříme v následujících dvou kapitolách, které nám představí roli literárních agentů v tuzemském prostředí ve 21. století

⁸⁶ BURMAN, Markéta. *Dělníci autorského práva: Agentura DILIA v období tzv. normalizace ve vzpomínkách tehdejších zaměstnanců*. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova. s. 30.

6. Literární agentura Pluh

V této části se zaměříme se na konkrétní literární agenturu působící v současnosti, a to nizozemsko-českou agenturu Pluh, která byla založena v roce 2003 nizozemským bohemistou Edgarem de Bruinem a jeho ženou Magdou de Bruin Hüblovou. V úvodu této kapitoly si představíme oba zakladatele a zmíníme jejich překladatelskou činnost, dále se zaměříme na chod agentury, činnost a na autory, které zastupuje. Případová studie o literární agentuře Pluh nám bude sloužit jako praktický příklad náplně práce literárních agentů a pomůže nám objasnit jejich roli na knižním trhu

Pro vypracování této části budeme využívat rozhovory z uznávaných literárních časopisů či z literárních internetových serverů, které jsou spolehlivé a na kterých publikují odborníci působící v literárním odvětví. Dále použijeme informace z oficiálních internetových stránek agentury. Vzhledem k obsahu kapitoly považujeme všechny použité zdroje za vhodné.

6.1. Magda de Bruin Hüblová

Magda de Bruin Hüblová je původem z Prahy a od roku 1982 žije v Nizozemském království, kde vystudovala na Amsterodamské univerzitě slavistiku. Kromě práce v agentuře se věnuje překladům nizozemské literatury do českého jazyka. V jejím překladu vyšla například díla od jedné z nejvýznamnějších nizozemských autorek Margriet de Moorové: *Šedá, bílá, modrá* (2001), *Malíř a dívka* (2011), či krátký román inspirovaný novelou ruského spisovatele Lva Nikolajeviče Tolstého *Kreutzerova sonáta* (2003). Dalším příkladem může být překlad klasického díla nizozemské literatury *Černé jezero* (2014) od Helly Haasseové, které se odehrává v Nizozemské Indii nebo debutový román *Následky* (2017), jehož autorkou je Nina Weijersová.⁸⁷ V roce 2017 byl její překlad knihy *Pole je tento svět* (2016) od Doly de Jongové nominován na prestižní a mediálně známou českou cenu Magnesia Litera.⁸⁸ S překladem umělecké prózy také uspěla v letech 1993-1994 v překladatelské soutěži Jiřího

⁸⁷ Knihy od překladatele Magda de Bruin Hüblová. *Martinus.cz* [online]. [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: <https://www.martinus.cz/translators/magda-de-bruin-hueblova>

⁸⁸ Dutch success in Czech Republic Nomination Magnesia Litera Prijs. *Nederlands letterenfonds* [online]. 9. 3. 2017 [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <http://www.letterenfonds.nl/en/entry/1595/nomination-magnesia-litera-prijs>

Levého⁸⁹ a od roku 1998 patří k překladatelům, jejichž práce je dotována nizozemským fondem Nederlands letterenfonds.⁹⁰

Překladatelka také působila v Českém centru v Haagu a několik let vedla překladatelskou dílnu uměleckého překladu z nizozemského jazyka do českého. Dále publikuje v časopisech *Host*, *A2* či v *Literárních novinách*⁹¹ a na literárním serveru *iLiteratura* pravidelně přispívá články z nizozemského literárního světa.⁹²

4.3. Edgar de Bruin

Edgar de Bruin je nizozemský bohemista a absolvent Amsterodamské univerzity. V roce 2021 má na kontě přes šedesát přeložených titulů. Mezi přeložená díla patří například *Citlivý člověk* (2017), *Zlatá hlava* (2005), *Chladnou zemí* (2009) od Jáchyma Topola, *Europeana: Stručné dějiny dvacátého věku* (2004) Patrika Ouředníka, Rudišova *Národní třída* (2013) nebo *O rodičích a dětech* (2002) a *Pravidla směšného chování* (2010) Emila Hakla.

Sám překladatel tvrdí, že ke studiu češtiny se dostal náhodou: „*Já jsem se se střední školou ocitl v 70. letech v Československu. Kdybychom jeli do Maďarska, možná bych studoval maďarštinu, to já nevím. My jsme se ale ocitli v Praze, tam jsem se seznámil s lidmi z naší generace a ti mne strašně zajímali. Měli v podstatě stejné problémy jako my. A když jsem se musel rozhodnout, co budu studovat na univerzitě, zjistil jsem, že se dá čeština v Amsterdamu studovat jako hlavní obor. Tak jsem začal studovat češtinu.*“⁹³

Za své překlady a propagaci české literatury v zahraničí získal mnoho ocenění. Za překlad knihy Jáchyma Topola *Kloktat dehet* (2005) obdržel v roce 2007 Cenu Aleidy Schotové, o rok později mu byla Obcí spisovatelů přidělena cena Premia Bohemica za šíření české literatury v zahraničí a také získal cenu Nizozemského literárního fondu (Letterenfonds

⁸⁹ Soutěž Jiřího Levého. *Obec překladatelů* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/soutez-jiriho-leveho.htm#2>

⁹⁰ Magda de Bruin-Hübllová. *Databáze českého uměleckého překladu* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: https://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/_000005153

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Magda de Bruin-Hübllová. *iLiteratura.cz* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Redaktor/192/magda-de-bruin-hublova>

⁹³ ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Edgar de Bruin: Nejhůř se mi překládala kniha o Treblince. *Radio Prague International* [online]. 9. 5. 2018 [cit. 2021-5-14]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/edgar-de-bruin-nejhur-se-mi-prekladala-kniha-o-treblince-8161557>

Vertaalprijs).⁹⁴ Dále obdržel na pražském veletrhu Svět knihy Cenu Jiřího Theinera za šíření a propagaci české literatury.⁹⁵

V rozhovoru o překládání pro server iLiteratura z roku 2006 vedeným Jovankou Šotolovou se Edgar de Bruin zmínil, že největším úskalím při překládání mezi českým a nizozemským jazykem je písemná podoba hovorového jazyka. V nizozemštině je způsob, jak hovorovost vyjádřit písmem v porovnání s češtinou limitovanější. Ani čeští vzdělanci nemluví vždy spisovně, což je v nizozemštině téměř nepřístupné – Nizozemci hovorový jazyk automaticky přiřazují k nižším sociálním vrstvám. Překladatel tedy stojí před nelehkým úkolem, jak zachovat bohatou slovní zásobu českého jazyka.⁹⁶

V tomtéž rozhovoru se Edgar de Bruin vyjádřil i k českým spisovatelům, kteří se mu dobře překládají. Paradoxně se mu lépe pracuje s těžšími a vážnějšími texty než vtípně laděnou prózou. „*Natrápím se, když se mi kniha vlastně moc nelíbí. Naštěstí se mi to stalo jen párkrát. Takzvaně těžké texty se mi vlastně dělají snáz než zdánlivě lehké (humorné) texty, ale to je tím, že když člověk začne překládat dejme tomu Hodrovou nebo Topola, je na to duševně připraven. A těžké texty možná někdy dávají větší prostor k pohrávání, k tvůrčím řešením, nevím. Třeba texty Viewegha jsou na první pohled lehké, ale při překládání člověk zjistí, že je to jenom zdání.*“⁹⁷ V rozhovoru pro časopis *Host* se zmínil, že velice dobře se mu pracovalo s Topolovým románem *Noční práce*, a to i z toho důvodu, že překladatel čte knihy jinak než běžný čtenář. Bavily ho vrstvy, významy a různé detaily, které by běžný čtenář minul. Jazykově zajímavé byly i překlady Josefa Škvoreckého, „*protože byla radost hrát si s jeho dialogy, s nejrůznějšími jazykovými rejstříky. Pro ilustraci, jak se liší prožitek překladatele a prožitek čtenáře, bych snad dodal, že třeba překlad Ouředníkůvých European byl pro ty opakující se obraty dosti úmorná práce. Samotného mě to překvapilo.*“⁹⁸

Edgar de Bruin také řídí pro nizozemské nakladatelství Voetnoot edici Moldaviet (Vltavín), která se zaměřuje zejména na krátké české prozaické texty od klasiky po současné

⁹⁴ Edgar de Bruin. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/bohemist/edgar-de-bruin-cz-2/>

⁹⁵ Veletrh Svět knihy ocení bohemistu Edgara de Bruina, pomáhá české literatuře do Nizozemska. *Hospodářské noviny* [online]. 24. 4. 2017 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://art.ihned.cz/knihy/c1-65706020-edgar-de-bruin-cena-jiriho-theinera-svet-knihy>

⁹⁶ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. Bruin, Edgar de 2 (o překládání). *iLiteratura.cz* [online]. 2. 1. 2006 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18433/bruin-edgar-de-2-o-prekladani>

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ TRÁVNÍČEK, Jiří. Třeba se ještě dočkáme úžasného českého bestselleru.... *Host*. Brno, 2007, **XXIII**(02), 41. ISSN 1211–9938.

autory. Působil také na překladatelské škole v Amsterdamu, kde vedl kurzy literárního překládání do českého jazyka.⁹⁹

6.3. Agentura Pluh

6.3.1. Vznik

Jak jsme zmínili v úvodním odstavci, agentura Pluh byla založena v roce 2003. Na první pohled poněkud netradiční název agentury má své opodstatnění. V rozhovoru pro časopis *Host* z roku 2007 Edgar de Bruin odůvodnil jméno takto: „*Když jsme se ženou agenturu zakládali, hledali jsme název, který by vyjádřil naši snahu zvýšit zájem o českou literaturu v cizině, přitom by měl být srozumitelný v češtině i nizozemštině. Napadlo nás slovo pluh, protože kromě toho, že toto nářadí připravuje půdu, řekne se nizozemsky ploeg, což se vyslovuje stejně jako česky. V praxi to tak docela nefunguje, protože Holanďané mají sklon číst to spíš francouzsky, tedy plü, takže v tom tu významovou shodu nerozeznají, ale rádi jim to pokaždé znovu vysvětlíme. Na druhé straně se zatím nenaplnila uštěpačná reakce jedné (české) známé, že pluh přece všechno zvorá.*“¹⁰⁰ S odkazem na pluh jako zemědělský nástroj se setkáváme i na jejich oficiálních internetových stránkách pluh.org, kde je v záhlaví stránky umístěn obrázek pluhu, který je doplněn o motto ve třech jazycích, a to v tomto pořadí: „*Připravuje půdu. Prepares the ground. Maakt de arde rijp.*“¹⁰¹

Založení literární agentury označil Edgar de Bruin ve stejném rozhovoru za „*souhru náhod*“. Již po skončení studia na Amsterodamské univerzitě se aktivně věnoval překládání české literatury a na částečný úvazek působil do roku 2002 ve společnosti Telecom, která v tomto roce masově propouštěla. De Bruin se překládání nechtěl vzdát a za úvazek v Telecomu se mu nepodařilo najít vhodnou náhradu. Jelikož se oba manželé v literárním světě pohybují již od studií a Edgar de Bruin jako překladatel upozorňoval nakladatelství na zajímavá díla a autory, k profesionalizaci mnoho nezbývalo.¹⁰²

⁹⁹ Svět knihy ocení překladatele a bohemistu Edgara de Bruina. *Deník.cz* [online]. 18. 4. 2017 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://prazsky.denik.cz/kultura_region/svet-knihy-oceni-prekladatele-a-bohemistu-edgara-de-bruina-20170418.html

¹⁰⁰ TRÁVNÍČEK, Jirí. Třeba se ještě dočkáme úžasného českého bestselleru.... *Host*. Brno, 2007, XXIII(02), 39. ISSN 1211–9938.

¹⁰¹ Pluh. *Pluh* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: Pluh.org

¹⁰² TRÁVNÍČEK, Jirí. Třeba se ještě dočkáme úžasného českého bestselleru.... *Host*. Brno, 2007, XXIII(02), 39-42. ISSN 1211–9938.

Založení agentury podle Edgara de Bruina vyplnilo prázdné místo na trhu – v České republice na rozdíl od jiných zemí, nebylo běžné, aby nakladatelství zastupovalo své vydávané autory v zahraničí. V roce 2003 vypadala celá situace u nás takto: „*Uvědomili jsme si, že na rozdíl od jiných zemí není v České republice samozřejmé, že by nakladatelství zastupovalo autora i v cizině. Spíš to bylo tak, že některé velké německé nakladatelství podmínilo německé vydání tím, že za tučnou zálohu odkoupí od autora i zahraniční práva. To vypadá na první pohled velmi lákavě, ale často to dopadne tak, že nakladatelství autora dál v zahraničí nijak aktivně nepropaguje, dokonce někdy dělá i obstrukce s vybavením formalit kolem smlouvy, když překladatel v nějaké zemi vzbudí zájem nakladatele a ten se obrátí na německého vlastníka práv; to už je asi úděl bohemistů, že když chtějí překládat, musejí pro to sami něco udělat. Bylo jasné, že literární agentura by zaplnila určitou mezeru.*“¹⁰³

Každé nové začátky jsou těžké, a ne jinak tomu bylo i u tehdy nové agentury. Navazovat kontakty s neznámými nakladateli či snaha propagovat autory, kterým dosud žádný titul v zahraničí nevyšel, jsou věci nelehké – je potřeba si nejprve vybudovat potřebnou síť kontaktů, ze kterých se následně odvíjí další kontakty a příležitosti. Jako příklad uvedeme veletrh ve Frankfurtu, který je v literárních kruzích považován za jednu z největších knižních událostí vůbec. Skýtá tedy skvělou příležitost, jak se s redaktory nakladatelských domů setkat osobně a zanechat dojem. Klíčem k úspěchu jsou podle Edgara de Bruina drobnosti, i když nejdůležitější je samozřejmě dobrá reputace agentury a jejich zaměstnanců. „*Zvláštní kapitola je veletrh ve Frankfurtu, kde se setkáváme s redaktory osobně — nosím jasně modrou mikinu s decentním nápisem Pluh, nechali jsme si vyrobit firemní propisovačky, které při jednáních rozdávám. To je asi trochu pozůstatek mé telekomácké kariéry, protože v nakladatelských kruzích to vůbec není zvykem, ale všichni jsou z takového nečekaného dárku nadšeni — a hlavně: v davu agentů si mě zapamatují.*“¹⁰⁴ Dodává, že samotná kombinace ambasadora české literatury s nizozemskou národností je neobvyklá.

¹⁰³ TRÁVNÍČEK, Jirí. Třeba se ještě dočkáme úžasného českého bestselleru... *Host*. Brno, 2007, XXIII(02), 39. ISSN 1211–9938.

¹⁰⁴ Tamtéž.

6.3.2. Zastupování autoři

V současnosti agentura zastupuje dvanáct českých autorů. Prvním z nich je Patrik Ouředník, který je v současnosti jedním z nejpoblárnějších a nejprodávanějších českých autorů vřbec. Jeho kniha *Europeana: Stručné dějiny dvacátého věku* (2004) byla zatím publikována ve 36 jazycích, a to ji činí nejpřekládanější českou knihou za posledních 25 let.¹⁰⁵ Dosud byla přeložena například do francouzštiny, italštiny, japonštiny, mařarštiny či nizozemštiny – do nizozemštiny ji přeložil právě Edgar de Bruin. Práva byla poskytnuta nejen překladaatelům a vydavatelům, ale i několika divadelním souborům. Jako příklad uvádíme Royal Shakespeare Company ve Stratfordu nad Avonem, premiéru inscenace bohužel překazila pandemie nemoci covid-19. Další Ouředníkova díla, která byla přeložena a práva byla zprostředkována agenturou Pluh jsou kupříkladu *Rok čtyřadvacet* (1995), *Příhodná chvíle, 1855* (2006), *Ad acta* (2006) nebo *Konec světa se prý nekoná* (2017).

Dalším autorem je Jáchym Topol, kterého pojí s Edgarem de Bruinem nejen profesní, ale i přátelský vztah. V rádiovém vysílání stanice *Český rozhlas* odvysílali v roce 2018 de Bruinův krátký portrét, který připravila Milena Štráfeldová a ve kterém je použita citace Jáchyma Topola, kde se vyjadřuje k de Bruinově osobě: „S Edgarem jsme kamarádi tak dlouho, že si to ani nepamatuju. Pro mě bylo strašně důležité vědět, že je to překladaatel mimo jiné i Bohumila Hrabala. Hrabal je pro spoustu překladaatelů takovým kamenem. Buď ho odvalí, nebo rozbijou, nebo přeskočí. A když se někdo dokáže s Hrabalem vyrovnat, tak je to jasné. Hrabala zmiňuju proto, že jazyk mých knížek je taky obecná čeština namíchaná slangem. A u Edgara bylo na první poslech jasné, že tomuhle rozumí.“¹⁰⁶ Můžeme tedy říct, že Edgar de Bruin není jen Topolovým literárním agentem, ale i dvorním překladaelem do nizozemštiny– všechny dostupné překlady jeho děl jsou přeloženy právě de Bruinem. Agentura Pluh zprostředkovala také práva k jeho prozatím v zahraničí nejúspěšnější knize *Chladnou zemí* (2009) – byla přeložena do více než 20 jazyků. V době psaní této práce byly podle oficiálních internetových stránek agentury v procesu vyjednávání překlady do dalších třech jazyků – hebrejštiny, makedonštiny a albánštiny. Dalším úspěšným dílem je *Sestra* (1994), která je zatím přeložena do angličtiny, němčiny, polštiny a mařarštiny a která se

¹⁰⁵ ZLÁMALOVÁ, Erika. Za holandskou lodí neplave ani žralok. Nizozemský bohemista Edgar de Bruin pomáhá české literatuře do světa. *Lidovky.cz* [online]. 29. 3. 2021 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/za-holandskou-lodi-neplave-ani-zralok-nizozemsky-bohemista-edgar-de-bruin-pomaha-ceske-literature-do.A210326_100446_In_kultura_jto

¹⁰⁶ ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Edgar de Bruin: Nejhuř se mi překládala kniha o Treblince. *Radio Prague International* [online]. 9. 5. 2018 [cit. 2021-5-14]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/edgar-de-bruin-nejhur-se-mi-prekladala-kniha-o-treblince-8161557e>

v zahraničí těšila pozitivním recenzím. Úspěch má i román *Kloktat dehet* (2005) či prozatím poslední kniha z Topolova pera *Citlivý člověk* (2017).

Třetí vybranou autorkou je Bianca Bellová, která se do širšího čtenářského podvědomí dostala s novelou *Jezero* (2016), jelikož zvítězila v rámci cen Magnesia Litera, získala Cenu Evropské Unie za literaturu a jejíž autorská práva jsou prozatím poskytnuta vydavatelům do osmnácti zemí. Již dva roky po svém vydání byla kniha přeložena do čtyř jazyků a byly uzavřeny smlouvy do dalších osmi. Edgar de Bruin takto rychlá jednání a distribuci knihy do celého světa označil za „*bezprecedentní úspěch*.“¹⁰⁷ I poslední autorčin román *Mona* (2019) je v současnosti přeložen již do tří dalších jazyků.

Dalšími autory, které agentura Pluh v současné době zastupuje jsou Markéta Pilátová, Marek Šindelka a Tomáš Zmeškal. Spravuje také autorská práva již zesnulých autorů, a to Filipa Topola, Pavla Juráčka, Zuzany Brabcové, Hany Androníkové, Jana Balabána a Egona Hostovského. Agentura Pluh ale pomohla rozšířit do mnoha zemí po celém světě i díla jiných autorů – například knihy Petry Hůlové či Emila Hakla. Tyto dva příklady jsou ale pouhým zlomkem, jelikož agentura dosud zprostředkovala zahraniční vydání několika stovek českých děl.¹⁰⁸

Překlady do nizozemštiny od Edgara de Bruina a následné distribuce se dočkal například Michal Viewegh a jeho *Výchova dívek v Čechách* (1994), *Báječná léta pod psa* (1992) a *Účastníci zájezdu* (2006). Dalším příkladem je *Sedmikostelí* (1999) Miloše Urbana, *Jozova Hanule* (2002) a *Želary* (2001) od Květy Legátové a v neposlední řadě *Zbabělci* (1964) či *Sedmiramenný svícen* (1956) Josefa Škvoreckého. Když vezmeme v potaz údaj z roku 2006, kdy de Bruin odhadl, že v Nizozemsku vyjdou v překladu ročně asi dvě české knihy, i tento stručný výčet ukazuje významnost jeho činnosti a snahy prosadit českou literaturu.¹⁰⁹

Kromě Edgara de Bruina překládá českou literaturu do nizozemštiny také bohemista Kees Mercks, který s agenturou Pluh spolupracuje – Biancu Bellovou zastupuje Edgar de Bruin, ale její bestseller *Jezero* přeložil právě Mercks. I Kees Mercks je držitelem mnoha

¹⁰⁷ Jezero Bianky Bellové sbírá úspěchy v zahraničí. *Kavárna Host* [online]. 3. 7. 2018 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/jezero-bianky-bellove-sbira-uspechy-v-zahranicii>

¹⁰⁸ Veletrh Svět knihy ocení bohemistu Edgara de Bruina, pomáhá české literatuře do Nizozemska. *Hospodářské noviny* [online]. 24. 4. 2017 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://art.ihned.cz/knihy/c1-65706020-edgar-de-bruin-cena-jiriho-theinera-svet-knihy>

¹⁰⁹ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. Bruin, Edgar de 2 (o překládání). *Iliteratura.cz* [online]. 2. 1. 2006 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18433/bruin-edgar-de-2-o-prekladani>

překladačských cen a nizozemským čtenářům představil autory české prózy druhé poloviny 20. století jako je Václav Havel nebo Bohumil Hrabal. Také se soustředil na klasiku české literatury jako je Karel Čapek, Božena Němcová, Karel Hynek Mácha či Jan Neruda. V poslední době se věnoval pohádkové knize Pavla Šruta *Lichožrouti* (2008), na jehož základě byl v roce 2016 vytvořen divácky úspěšný stejnojmenný film.¹¹⁰

6.3.3. Práce literárního agenta

Již v předešlé kapitole a v předchozí části této kapitoly, jsme několikrát zmínili, že literární agent je v mnoha případech i překladatel díla, které při vyjednávání s nakladatelstvím zastupuje. V této sekci se ale zaměříme na ostatní neméně důležité aspekty agentovy práce.

Autory většinou v zahraničí zastupují nakladatelství v zemi, ve které kniha vyjde prvně, nebo literární agentury. Jak jsme zmínili výše, v České republice stále nejde o běžnou praxi – česká nakladatelství se o prosazení autorů v zahraničí příliš nestarají, i když v posledních letech se situace lepší. Stále více nakladatelských domů vytváří pozice specialistů na zahraniční práva a propagaci. V takovém případě se náplň práce literárního agenta a zaměstnance na této pozici v ničem neliší.¹¹¹

Je tu i možnost, že by se autoři propagovali v zahraničí sami. Nejedná se ale o běžnou praxi, ale i zde platí rčení, že výjimka potvrzuje pravidlo: „...*třeba nizozemský spisovatel Cees Nooteboom je pověstný tím, že si tyhle věci zařizuje sám – říká, že ho právě ta obchodní stránka, smlouvání o ceně atd., baví. Ale většinou autory zastupují buď nakladatelé ve vlastní zemi, u nichž jejich knihy vycházejí, nebo literárními agenty. Je dost autorů, kteří se vyjednáváním a papírováním nechtějí zabývat.*“¹¹²

Literární agent tedy musí mít vybudovanou již zmíněnou širokou síť kontaktů s nakladatelskými domy a jejich redaktory. Dalším úkolem agenta je redaktorům díla a autory nabízet – taková nabídka by měla obsahovat tyto náležitosti: sepsat synopsi, představit co

¹¹⁰ STEHLÍKOVÁ, Olga. Mercks, Kees Čeština jako hlavní obor do dvou let skončí. *ILiteratura.cz* [online]. 14. 10. 2018 [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/40559/mercks-kees-cestina-jako-hlavni-obor-do-dvou-let-skonci>

¹¹¹ ZLÁMALOVÁ, Erika. Za holandskou lodí neplave ani žralok. Nizozemský bohemista Edgar de Bruin pomáhá české literatuře do světa. *Lidovky.cz* [online]. 29. 3. 2021 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/za-holandskou-lodi-neplave-ani-zralok-nizozemsky-bohemista-edgar-de-bruin-pomaha-ceske-literature-do.A210326_100446_In_kultura_jto

¹¹² ŠOTOLOVÁ, Jovanka. Bruin, Edgar de 1 (o literární agentuře a české literatuře v Nizozemí). *ILiteratura.cz* [online]. 2. 6. 2006 [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18435/bruin-edgar-de-1-o-literarni-agenture-a-ceske-literature-v-nizozemii>

nejlépe autora, jeho tvorbu a samotné dílo, případně přiložit přeložené recenze, které na knihu dosud vyšly či poskytnout lektorské posudky. Emailová korespondence a telefonáty tvoří velkou část agentovy práce. Literární agent by měl jezdit na různé literární akce, veletrhy a udržovat styky s redaktory. Součástí náplně práce je i administrativa – pokud dojde k dohodě mezi zástupcem autora a nakladatelstvím, je potřeba vše právně ošetřit patřičnými smlouvami, o kterých jsme psali ve druhé kapitole.¹¹³ Když k podepsání smlouvy dojde a kniha je vydána, agentova práce nekončí. Společně s autorem se účastní diskusí či autorských čtení a knihu tak dále propaguje.

Pokud není nakladatelství orientováno na slovanskou literaturu, je těžké českého autora prosadit. To tvrdí i literární agentka Dana Blatná. V roce 2014 v zářijovém čísle časopise *Host* odpověděla na otázku, zda české autory spíše vydají velká nakladatelství nebo ta menší, která se na specializují na oblast střední Evropy, takto: „*Asi spíše ta menší. A ano, některá jsou přímo specializovaná na literatury určité oblasti, existuje i pár nakladatelství, která vydávají jen — a nebo téměř jen — českou literaturu, nebo se na českou literaturu alespoň dlouhodobě zaměřují.*“¹¹⁴ Její slova potvrzuje i Edgar de Bruin v rozhovoru pro *Lidové noviny* z března roku 2021. Dokonce tvrdí, že zájem menších nakladatelů je čím dál častější. „*...známá je polská Afera, italské Miraggi Edizioni, nizozemsko-belgický Voetnoot nebo nizozemské nakladatelství Pegasus. Už třeba z přehledu na webu naší agentury Pluh je jasné, že stabilní zájem projevují hlavně postkomunistické a slovanské země.*“¹¹⁵

Když na jaře roku 2020 propukla pandemie virové choroby covid-19, celý svět včetně toho literárního se zastavil. Předávání literárních cen či autorská čtení se zrušila, anebo se přesunula na online platformy. Pandemie zasáhla i do plánovaných překladů českých autorů. Podle Edgara de Bruina se ale plánované překlady pouze o několik měsíců posunuly a zájem nizozemských vydavatelů o česká díla neklesl. Za neklesající zájem může i již zmíněný Nizozemský literární fond, který překladatele, spisovatele i literární agenty podpořil. „*Ve chvíli, kdy tady vrcholila první vlna a vládla velká nejistota, pro nás bylo ujištění, že na naší*

¹¹³ ŠOTOLOVÁ, Jovanka. Bruin, Edgar de 1 (o literární agentuře a české literatuře v Nizozemí). *ILiteratura.cz* [online]. 2. 6. 2006 [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18435/bruin-edgar-de-1-o-literarni-agenture-a-ceske-literature-v-nizozemii>

¹¹⁴ NĚMEC, Jan. 90-60-90. *Host*. 2014, XXX(09), 71-73.

¹¹⁵ ZLÁMALOVÁ, Erika. Za holandskou lodí neplave ani žralok. Nizozemský bohemista Edgar de Bruin pomáhá české literatuře do světa. *Lidovky.cz* [online]. 29. 3. 2021 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/za-holandskou-lodi-neplave-ani-zralok-nizozemsky-bohemista-edgar-de-bruin-pomaha-ceske-literature-do.A210326_100446_In_kultura_jto

práci záleží, psychologicky důležité. V květnu následovala konkrétní mimořádná podpora, související s tím, že ministryně kultury získala pro svůj sektor 30 milionů eur navíc. Nizozemští autoři se ve dvou kolech mohli do konce roku 2020 zažádat o podporu ve výši 2 500 eur na projekty k propagaci své práce. A já tak například vytvářím krátká videa o svých překladech.¹¹⁶ Tato videa od Edgara de Bruina jsou určena nizozemskému publiku a jejich obsah je v nizozemském jazyce.

Agentura Pluh se také ve spolupráci s Českým centrem v Rotterdamu a dalšími partnery podílí na projektu, kdy je v Nizozemí a Belgii představována česká literatura a její významná díla. Prvním videem projektu bylo představení již zmíněné dětské knihy *Lichožrouti*. Menší slovní hříčka dala díky této knize i název celému projektu: *TSJ!Boekenvreters*. Do českého jazyka je jméno přeloženo jako *Č!Knihožrouti*. České centrum Rotterdam pravidelně po dobu trvání pandemie na svém facebookovém profilu zveřejňuje krátká videa „v nichž překladatel, případně jiný „člověk od fochu“, představuje knihu českého autora, která nedávno vyšla v nizozemštině nebo jejíž vydání se brzy chystá. Chceme tak podnítit zájem o českou literaturu v nizozemské jazykové oblasti a představit ty, kteří se o pestrý výběr české literatury v nizozemštině za dlouhá léta zasloužili.“¹¹⁷ V jednom z videí Kees Mercks přeložil dialog z Čapkovy *Bílé nemoci*, aby poukázal na paralelu mezi pandemickou situací v roce 2021 a nadčasovou hrou z roku 1937. Dalším videem je příspěvek od Edgara de Bruina o Čapkově *Dášence*, která byla de Bruinem přeložena do nizozemštiny v roce 2019. Další videa byla věnována *Osudům dobrého vojáka Švejka* od Jaroslava Haška, zmíněna byla kniha *Mapa Anny* od Marka Šindelky a jedno z videí pokrylo historii českého komiksu.¹¹⁸ Tato část textu je psána v době, kdy projekt stále běží, a proto je psána v přítomném čase.

Práce literárního agenta je různorodým zaměstnáním. Musí mít výbornou znalost autorského zákona, orientovat se v licenčních smlouvách a být schopen diplomaticky vyjednat podmínky přijatelné jak pro autora, tak vydavatele. Zároveň se musí skvěle vyznat

¹¹⁶ ZLÁMALOVÁ, Erika. Za holandskou lodí neplave ani žralok. Nizozemský bohemista Edgar de Bruin pomáhá české literatuře do světa. *Lidovky.cz* [online]. 29. 3. 2021 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/za-holandskou-lodi-neplave-ani-zralok-nizozemsky-bohemista-edgar-de-bruin-pomaha-ceske-literature-do.A210326_100446_In_kultura_jto

¹¹⁷ TSJ!boekenvreters. *České centrum Rotterdam* [online]. [cit. 2021-5-19]. Dostupné z: <https://rotterdam.czechcentres.cz/program/tsj-boekenvreters>

¹¹⁸ Tamtéž.

v současných trendech literárního světa, navštěvovat veletrhy, literární akce a rozšiřovat své kontakty mezi redaktory nakladatelství. Podílí se také na různých projektech, které mají za úkol českou literaturu představit, zpropagovat a proslavit. Na celkovou roli agenta v literárním světě se ještě podrobněji zaměříme v kapitole věnované literárnímu transferu.

7. Literární agentury v současnosti

V předchozích částech práce jsme zmapovali první zmínky o literárních agentech a sledovali jejich vývoj v minulých desetiletích. Následně podrobně představili konkrétní agenturu a získali tak obraz náplně práce tohoto povolání. V této části se budeme zabývat literárními agenturami působícími v současnosti. Pro přehlednost je seřadíme podle nejjednoduššího klíče, který se nabízí, a tím je abecední pořadí. Vynecháme literární agenturu Pluh, jelikož jsme se jí věnovali v předchozí kapitole.

Zdrojem pro tuto část nám budou oficiální internetové stránky jednotlivých agentur. Jelikož přehled podobného charakteru nebyl v době psaní práce dohledatelný, považujeme i tuto kapitolu za přínosnou. Jelikož se jedná pouze o stručné představení jednotlivých organizací, získáváme tak náměty na další výzkum, kterým může být třeba detailní komparace jednotlivých agentur či zhodnocení jejich podílu na propagování české literární kultury v i mimo Českou republiku.

7.1. Agentura Aura – Pont

Tato agentura se nespécializuje pouze na literaturu – soustředí se také na autorská práva divadelních her a muzikálů. Podle oficiálních stránek agentura zprostředkuje „*licenční práva k užití uměleckých děl literárních i hudebních, v originále i v překladu. Poskytujeme plný agentážní, právní i finanční servis a poradíme s výběrem ideálního dramatu na míru konkrétním potřebám. Zajistíme event management, včetně programů námi zastupovaných umělců.*“¹¹⁹ Již z toho je patrné, že Aura Pont je spíše agenturou autorskopravní či kulturní než literární.

Svou činnost započala 1. října 1990, nesla název AUtorská agentuRA a byla jednou z prvních nezávislých institucí v porevolučním Československu.¹²⁰ Agentura vznikla na podnět Václava Havla a jednalo se o spojení tří skupin lidí.

Jednou z nich byla německá exilová agentura Peter Pont, kterou založili v roce 1987 Tomáš Kosta a Jiří Gruša. Tomáš Kosta hrál v literárním světě důležitou roli – mimo iniciativy v této agentuře, se také podílel na spoluzaložení nakladatelství Atlantis a

¹¹⁹ Jsme Aura-Pont. *Aura-Pont: Žije divadlem* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.aura-pont.cz/o-nas>

¹²⁰ Tamtéž.

v Německu se stal generálním ředitelem nakladatelství Bundesverlag.¹²¹ Jiří Gruša je taktéž významnou literární osobností. Byl spoluzakladatelem samizdatové edice *Petlice*, kde také publikoval svou prozaickou tvorbu. Mimo prózy publikoval také poezii, kterou psal i v německém jazyce.¹²² Druhou skupinou zakladatelů tvořily Anna Freimanová a Elena Hornová, které spolupracovaly s Václavem Havlem i před Sametovou revolucí a staraly se o jeho autorskoprávní záležitosti. Třetí skupina byla tvořena bývalými pracovníci Dilia – Zuzanou Ježkovou a Jitkou Sloupovou.¹²³

Prvními osobnostmi, které agentura ve svých počátcích zastupovala, byli zejména literáti z řad exulantů a disidentů. Autoři tzv. šedé zóny se agenturou nechali zastupovat až později. Postupně se mezi klienty agentury zařadily také osobnosti z řad herců, režisérů, hudebních skladatelů či moderátorů.¹²⁴

Agentura Aura-Pont byla také hlavním iniciátorem založení známého Nadačního fondu Alfréda Radoka. Ten vznikl v roce 1992 a o rok později se uskutečnilo první předávání Cen Alfréda Radoka za nejlepší divadelní inscenaci roku.¹²⁵ Později se cena rozšířila o kategorie jednotlivých inscenačních výkonů. Celkem se uskutečnilo dvaadvacet ročníků – poslední v březnu 2014.¹²⁶

V současnosti z řad spisovatelů agentura zastupuje například Kristýnu Sněgoňovou, Arnošta Goldflama či Jiřího Šanderu, který je známý především svou literární tvorbou pro děti. Při procházení oficiálních stránek této agentury zjistíme, že nyní zastupuje a spolupracuje zejména s osobnostmi z divadelního prostředí a spisovatelů není v porovnání s dramatiky či hudebními skladateli mnoho.

¹²¹Zemřel Tomáš Kosta, poradce tří premiérů. *Novinky.cz* [online]. 6.6.2016 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/zemrel-tomas-kosta-poradce-tri-premieru-3541611>

¹²²Gruša, Jiří. *ILiteratura.cz* [online]. 25.10.2012 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/30695/grusa-jiri>

¹²³Jsmo Aura-Pont. *Aura-Pont: Žije divadlem* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.aura-pont.cz/o-nas>

¹²⁴Tamtéž.

¹²⁵Tamtéž.

¹²⁶Ceny Alfréda Radoka po 22 letech končí. *Divadelní noviny* [online]. 1.7.2014 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/ceny-alfreda-radoka-po-22-letech-konci>

7.2. Literární agentura Dana Blatná

Tato literární agentura se specializuje na současnou českou literaturu. V současnosti má na svých stránkách uvedenou spolupráci se 33 autory. Ne všechny knihy těchto autorů jsou ale agenturou zastupovány. Sama zakladatelka agentury Dana Blatná na stránkách uvádí, že u některých autorů zastupuje jen ta díla, která mají potenciál být úspěšná na zahraničním trhu.¹²⁷ Podle jakých kritérií o tomto potenciálu rozhoduje, už ale neříká.

Při bližším výzkumu zjistíme, že tato agentura velice úzce spolupracuje s nakladatelstvími Pálava Publishing, Druhé město a Host. Zastupuje například Jiřího Hájíčka, jehož knihy byly prozatím přeloženy do deseti světových jazyků a jehož díla jsou pravidelně oceňována českými literárními cenami.¹²⁸ V současnosti v tuzemsku čtenářsky oblíbená autorka Alena Mornštajnová je také klientkou této agentury. Autorská práva bestselleru *Hana* (2017) byla prozatím zprostředkována do sedmi zemí, práva na *Tiché roky* (2019) do pěti států a prozatím její poslední román *Listopád* (2021) vyjde také v pěti zemích.¹²⁹ Další autorka, která se těší čtenářskému úspěchu nejen u nás, ale i v zahraničí je Kateřina Tučková. Její knihy byly prozatím přeloženy do osmnácti jazyků.¹³⁰ Dalšími autory, které Literární agentura Dana Blatná zastupuje a spolupracuje s nimi, jsou například Petra Soukupová, Jan Němec, Viktorie Hanišová, Jakuba Katalpa či Michal Ajvaz.¹³¹

Z tohoto výčtu usuzujeme, že tato literární agentura se zaměřuje hlavně na současné autory, kteří píšou prózu pro dospělé čtenáře. Zajímavé je, že celé stránky agentury jsou psané v anglickém jazyce a v jazyce českém je pouze úvodní stránka s krátkým textem, který toto rozhodnutí odůvodňuje: „Agentura se zaměřuje na prosazování kvalitních knih českých beletristických knih k vydání v zahraničí, zprostředkovává sjednání překladu a vydání.“¹³² Na rozdíl od agentury Aura-Pont je tato agentura zaměřena pouze na českou literaturu a její vydávání za hranicemi České republiky.

¹²⁷ About. *Dana Blatná Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.dbagency.cz/index.php?pg=about>

¹²⁸ Jiří Hájíček. *Dana Blatná Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.dbagency.cz/index.php?pg=authors&id=21>

¹²⁹ Alena Mornštajnová. *Dana Blatná Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.dbagency.cz/index.php?pg=authors&id=46>

¹³⁰ Kateřina Tučková. *Dana Blatná Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.dbagency.cz/index.php?pg=authors&id=39>

¹³¹ Authors. *Dana Blatná Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.dbagency.cz/index.php?pg=authors>

¹³² Dana Blatná Literary Agency. *Dana Blatná Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.dbagency.cz/index-cs.php>

7.3. Dilia

O této agentuře jsme se již zmiňovali v kapitole o historickém vývoji, proto pouze stručně představíme její působení v současnosti. Stejně jako u Aura-Pont je i u této agentury zaměření širší – jedná se o literární, divadelní a audiovizuální agenturu. Dilia se v současnosti na svých stránkách prezentuje jako „*spolek autorů a dalších autorských práv*“¹³³, jehož hlavní činností je zajištění ochrany autorských práv a dělí se na agenturu a kolektivní správu.¹³⁴

Pro tuto práci je stěžejní agentura, která má své vlastní literární oddělení a stejně jako jiné agentury „*zajišťuje práva pro knižní užití autorských děl z oblasti beletrie, vědecké a naučné literatury, dětské literatury a knižní ilustrace.*“¹³⁵ Propagace českého autora či prodej autorských práv v zahraničí je pouze jednou ze služeb, které Dilia nabízí. Svým klientům také poskytne „*smluvní servis, který zahrnuje sjednání smluvních podmínek, vyhotovení smlouvy, inkaso honorářů, včetně případných urgencí, vymáhání platby a právní záštity.*“¹³⁶

Na rozdíl od předchozích agentur Dilia zastupuje i autory naučné literatury, memoárů či a ve vyšší míře i autory knih pro děti. I přes katalogové vyhledávání, které má Dilia na svých stránkách, je orientace poměrně nepřehledná a dohledání literárních děl či jmen autorů, které jsou v podvědomí i širší laicky veřejnosti je poměrně složité. Za zmínku také stojí, že tato agentura nezprostředkovává pouze vydávání českých autorů, ale tuzemským nakladatelům pravidelně nabízí tituly od autorů z celého světa.

7.4. Pražská literární agentura

Tato agentura byla založena v roce 2015 překladatelkou Mariou Sileny. Stejně jako Literární agentura Dany Blatné zastupuje a spolupracuje zejména se současnými českými spisovateli.¹³⁷

V současnosti má agentura na svých stránkách uvedených 12 autorů.¹³⁸ Jako příklad můžeme jmenovat spolupráci s Pavlem Šrutem, který je známý zejména jako textař a autor

¹³³ DILIA. *Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <http://www.dilia.cz/>

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Literární oddělení. *Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <http://www.dilia.cz/17-literarni-agentura>

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ About. *Prague Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://praglit.de/about/>

¹³⁸ Authors. *Prague Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://praglit.de/authors/>

knížek pro děti. Dalším autorem knížek pro děti, které agentura zastupuje, je Martin Vopěnka. Jeho dílo *Spící město* (2019) si mohou číst děti v pěti zemích světa. Agentura spolupracuje také s Terezou Boučkovou, autorkou knihy *Rok kohouta* (2008) – práva na tuto knihu byla prodána do osmi zemí.¹³⁹ Agentura zastupuje také autory poezie – Sylva Fischerová je autorkou básnických sbírek *Kostel pro kuřáky. Pražské básně* (2019) a *Světový orloj* (2017). Práva na druhou zmíněnou sbírku byla prodána do Německa.¹⁴⁰

Během bádání jsme zjistili, že literární agentury, a tedy i zahraniční nakladatelství, projevují největší zájem o současnou literaturu, a to zejména o romány či povídky. Autory takových děl zastupuje každá ze zmíněných agentur. I při zběžné znalosti knižního trhu, je poměrně lehké odvodit, že beletrie je dlouhodobě čtenářsky úspěšná téměř po celé světě. Na jakémsi žebříčku a pomyslném druhém místě je literatura pro děti a nejmenší poptávka je po poezii.

Podle počtu jazyků, do kterých jsou některá díla přeložena, usuzujeme, že největší úspěch mají u zahraničních čtenářů knihy, které jsou kvalitní, nejsou prvoplánové a tematicky se dotýkají problémů současnosti či tematicky využívají událostí z historie. Jako příklad uvádíme román *Citlivý člověk* (2017) Jáchyma Topola, *Selský baroko* (2005) Jiřího Hájička nebo *Vyhnání Gerty Schnirch* (2009) od Kateřiny Tučkové.

V závěru této kapitoly ještě poznamenejme, že v tuzemsku působí také agentury, které se specializují na sjednávání překladatelských licencí českým a slovenským nakladatelům od zahraničních spisovatelů. Jelikož se nejedná o česká díla a jejich propagaci, nevěnovali jsme těmto agenturám pozornost.

¹³⁹ The Year of the Rooster. *Prague Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://praglit.de/books/the-year-of-the-rooster/>

¹⁴⁰ The World Clock. *Prague Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://praglit.de/books/the-world-clock/>

8. Kulturní transfer

V této části se zaměříme na sousloví kulturní transfer. Tento pojem definujeme podle několika odborných publikací a zjistíme, jaká vymezení dosud existují. Dále se podíváme na to, kdo se na kulturním transferu podílí a jaké jsou jejich role. Poslední část věnujeme knize, a to zejména knize jako zboží symbolické hodnoty. Mezi publikace, které budeme využívat patří *Lexikon teorie literatury* (2006), *Kultura, média a literatura* (2004) od Jiřího Pavelky a v neposlední řadě také *Autorské tváře v knižních zrcadlech* (2015) od Andrey Králíkové či příručku od Jana Halady *Člověk a kniha* (1993).

8.1. Problematika kulturního transferu

Základní definice jakéhokoliv pojmu ve většině případů nalzáme v různých přehledových publikacích, lexikonech či slovnících, a ne jinak je tomu i u pojmu kulturní transfer. *Lexikon teorie literatury* (2006) charakterizuje pojem kulturní transfer jako „metodu, kterou v pol. 80. let 20. stol. vyvinuli v pařížském CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique) (...) a která zkoumá komunikační rámec literatury, ale i kulturních statků.“¹⁴¹ Kulturní transfer klade důraz na zprostředkování kulturních hodnot mezi jednotlivými kulturními prostory a jeho hlavní zájem je soustředěn na zprostředkovatele, díky nimž ke kulturnímu transferu dochází a kteří se navzájem ovlivňují a prolínají.¹⁴² Lexikon dále uvádí, že v popředí zájmu jsou dva konkrétní momenty a to: „1. Divergence mezi významem kulturního exportu v tom či onom kontextu, resp. způsob, jak se v novém okolí vědomě mění význam sdělení, do čehož může navíc zasáhnout někdo třetí. 2. Akulturace importovaného statku, tzn. tvůrčí přístup, který přistupuje k přejímání a zprostředkování cizího statku. Praxe příjemce tak může změnit funkci a účel toho, co přejímá, což vede až k tomu, že zanikají charakteristické strukturní znaky. Tato změna významu se však považuje za vědomou intencionalitu recepčního procesu, a nikoli za deficit recipienta.“¹⁴³

Pro lepší pochopení je kulturní transfer v *Lexikonu teorie literatury* (2006) postaven proti komparatistice, která na rozdíl od kulturního transferu, pracuje s pevně ohraničenými

¹⁴¹ NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 431. ISBN 80-7294-170-4.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž, s. 432.

kulturními prostory. Tyto prostory pak porovnává a na tomto základě uznává jejich svébytnost. Tato svébytnost pak následně posiluje národní smýšlení. Komparatistika si všímá paralel mezi sémantickými podobnostmi a synchronními konstelacemi bez započítání vzájemného působení. Kulturní transfer si naopak vzájemného působení všímá. Metoda kulturního transferu podle *Lexikonu* vznikla právě za účelem vyrovnání nedostatků, které u postupů komparatistiky mohou vyvstat.¹⁴⁴

Kulturnímu transferu se věnuje také Jiří Pavelka ve své publikaci *Kultura, média a literatura* (2004). Podle něj byl v minulosti vývoz kulturního kapitálu jasným ukazatelem společenských a kulturních změn a odehrával se ještě dříve, než došlo ke vzniku kulturního průmyslu, který je zde chápán jako systém zaměřený na výrobu kulturních komodit.¹⁴⁵ Expandování kultury do jiných oblastí, než ve kterých vznikla, bylo podle Pavelky přítomné vždy – dnešním názvoslovím se tento proces označuje jako globalizace kultury.¹⁴⁶

Kultura se jako jiné poznání, technologie či zboží šíří pomocí cest a dopravních prostředků, které se komunity samy postaví a vytvoří. V minulosti měl kulturní transfer podobu například náboženských misí, válečných výprav a směnného obchodu. Druhem kulturního transferu je také migrace obyvatel či zámořské objevy, ke kterým začalo docházet na počátku 15. století. Pavelka označuje prostor za „základní určující a limitující faktor šíření kultury.“¹⁴⁷ Limitujícím z toho důvodu, že lidstvu trvalo dlouhá tisíciletí, než se naučili a dokázali překonat prostorové překážky v podobě moří, oceánů a vysokých pohoří, které z geografického hlediska jednotlivé prostory oddělují.¹⁴⁸ Lidské dějiny a kultura, která vznikala, je podle Jiřího Pavelky „sada lokálních událostí odehrávajících se v oddělených kulturních oblastech. Kroniku lidstva tak představují jednotlivé relativně samostatné příběhy,

¹⁴⁴ NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. s. 431. ISBN 80-7294-170-4.

¹⁴⁵ PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: SvN Regiony, 2004. Pulsy (Středoevropské centrum slovanských studií, SvN Regiony). s. 215. ISBN 80-86735-06-0.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 216.

¹⁴⁸ Tamtéž.

*probíhající ve vydělených prostorech.*¹⁴⁹ Zároveň zavrhuje myšlenku světové říše, která by disponovala jednotnou kulturou. Podle něj je tento univerzalizmus nemožný, kvůli nedostatečné sociální integraci jednotlivých lidských komunit.

Kulturním transferem se ve své publikaci *Autorské tváře v knižních zrcadlech* (2015) zabývá Andrea Králíková. Podle ní tento pojem znamená pohyb, přenos a kontakt. Zároveň v sobě nese i představu pomyslné hranice, která kulturní oblasti rozděluje a na které kontakt probíhá. Na této linii může probíhat i soupeření či konflikt, ve kterém se postupně ukazují společné, ale i odlišné složky a elementy kultur.¹⁵⁰ Zatímco pro Pavlíka byl stěžejním pojmem prostor, u Králíkové je to termín hranice. Kulturní transfer podle Králíkové „*spojuje blízkost vzdáleného*“¹⁵¹ a hranice představuje jakousi bariéru či dokonce izolaci. Tvrdí, že zboží, v našem případě literární texty, je potřeba na hranici obrazně řečeno proclít: „*V dobách, kdy byly ještě kontroly na státních hranicích, bylo třeba zboží převézt a proclít: změna, kterou absolvují literární texty a jejich příslušenství v kulturním transferu, by mohla být připodobněna právě k takovému proclení.*“¹⁵² Stejně jako u klasického proclení se objevují položky, které clu nepodléhají, a tedy jejich transfer probíhá jednoduše a bez větších těžkostí. Nezapomíná zmínit ani ty, kteří se na celém procesu podílejí a označuje je za „*agenty kulturního transferu*“.¹⁵³ Těmto agentům se budeme podrobněji věnovat v další části kapitoly.

Králíková také zmiňuje problém, ke kterému může během kulturního transferu dojít a tím je změna významu. Takové nedorozumění je přirozenou součástí celého procesu a běžně k němu dochází i při běžné komunikaci. „*Často se v komunikaci jednotliví mluvčí obávají, že budou nepochopeni, že jim jejich komunikační partner neporozumí tak, jak „to mysleli“.* Dále proto vedou svoji komunikaci až do fáze, kdy jsou si téměř jisti, že jim bylo alespoň do jisté

¹⁴⁹ PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: SvN Regiony, 2004. Pulsy (Středoevropské centrum slovanských studií, SvN Regiony). s. 216. ISBN 80-86735-06-0.

¹⁵⁰ KRÁLÍKOVÁ, Andrea. *Autorské tváře v knižních zrcadlech: obrazy autorů současné české literatury v perspektivě kulturního transferu*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015. s.20. ISBN 978-80-87855-25-6.

¹⁵¹ KRÁLÍKOVÁ, Andrea. *Autorské tváře v knižních zrcadlech: obrazy autorů současné české literatury v perspektivě kulturního transferu*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015. s. 20. ISBN 978-80-87855-25-6.

¹⁵² Tamtéž, s. 21.

¹⁵³ Tamtéž.

*míry porozuměno. Tento mechanismus je životabudičem celé komunikace. Obdobně tedy může být pojednána komunikace v kulturním transferu: cílové prostředí je tím, kterému se přizpůsobuje samotné sdělení.*¹⁵⁴ Ochota přijmout a dekodovat jakékoliv tvrzení a významy s ním spojené, je tedy základním požadavkem, který vede k úspěšné komunikaci – včetně té mezikulturní.¹⁵⁵

Pokud spojíme všechny výše uvedené teze a výklady, vychází nám definice kulturního transferu následovně: jedná se o přesun částí jedné kultury do druhé a během tohoto procesu se kultury také vzájemně ovlivňují. Jinými slovy můžeme říci, že kulturní transfer je jakousi spojnicí mezi dvěma kulturními prostory, které se mísí a obohacují, jelikož během transferu mohou vznikat nové podněty. Aby byl proces úspěšný, příjemce musí být ochoten rozklíčovat a přijmout významy obsažené v díle. Dílo může ztratit některé ze svých původních hodnot či stránek, ale v nové kultuře nabude i nového významu.

Myšlenka, že kulturní transfer můžeme vymezit s přesnou představou konkrétních vlivů na určité věci, je mylná. Jedná se o oběh vzájemného působení, u kterého je nemožné určit, kdy přesně začal, jakou má sílu či snad předpovědět, jaký bude mít tato výměna kulturních dílků dopad. Při procesu se mohou vyskytnout potíže jako je právě již zmíněná neochota porozumět, rozdílné významy slov či slovních spojení. Pochybit může i zprostředkovatel kulturního transferu, ke kterým se dostaneme ve druhé části kapitoly.

Kulturní transfer je proces, který vyžaduje zprostředkovatele a ten zase potřebuje „nosič“, díky kterému se části jedné kultury mohou rozšířit v prostoru kultury druhé. Nositelem těchto částí může být hudba, filmy, či duchovní hodnoty jako jsou zvyky, tradice a mnoho dalšího. Pro tuto práci je ale klíčovým médiem kniha – té se budeme důkladněji věnovat části třetí.

Kulturní transfer tedy můžeme pro potřeby této práce zúžit na transfer literární – hierarchie pojmů kulturní transfer a literární přenos je stejná jako vztah mezi termíny kultura a literatura. Kultura je literatuře pojmem nadřazeným, jelikož literatura je „pouhou“ součástí

¹⁵⁴ KRÁLÍKOVÁ, Andrea. *Autorské tváře v knižních zrcadlech: obrazy autorů současné české literatury v perspektivě kulturního transferu*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015. s. 22. ISBN 978-80-87855-25-6.

¹⁵⁵ Tamtéž.

kultury společnosti. Pokud bychom měli kulturní transfer shrnout do jedné věty, která by vyjádřila jeho podstatu, tak můžeme říci, že se jedná o nástroj, díky kterému se přenáší hodnoty, myšlenky a kulturní normy do jiných společností či kulturních prostorů.

8.3. Zprostředkovatelé kulturního transferu

V této části budeme detailněji zkoumat nejvýznamnější zprostředkovatele kulturního transferu. Zaměříme se na literární agenty, ale zmíníme také překladatele.

8.3.1 Literární agent a jeho role v kulturním transferu

Literárního agenta či pracovníka v nakladatelství, který se stará o propagaci české literatury v zahraničí, můžeme označit za vývozce transferu – i pracovník v nakladatelství, který má na starosti propagaci a vývoz české literatury do zahraničí, je totiž do jisté míry literárním agentem.

Funkci literárního agenta v tomto procesu můžeme také stručně charakterizovat slovy „ambasador“ či „zprostředkovatel“. Otevírá výše zmíněné pomyslné hranice mezi kulturami, překonává formální a právní překážky a pomáhá seznámit svět s kulturou země, ve které působí. Zákony, smlouvy či jiné právní záležitosti jsou pravděpodobně na první pohled na celém procesu nejméně kulturní částí, ale i díky orientaci ve dvou a více právních systémech různých zemí, se agent zdokonaluje ve znalosti „chodu“ země, kam literaturu vyváží. Dnešní doba ale agentům tuto práci zlehčuje díky společenstvím jako Evropská unie, kdy se podobné zákony unifikují.

Agent musí dobře znát kultury obou zemí, aby byl proces úspěšný – jak jsme zmínili v závěru minulé podkapitoly, i zprostředkovatel může pochybit. V případě literárního agenta by se mohlo například jednat o neznalost preferencí čtenářů a nedokonalý přehled o situaci na knižním trhu. Co je v České republice bestsellerem, za hranicemi být nemusí a naopak. Literární agent je v neposlední řadě také obchodníkem a je zodpovědný i za prodejnost a zisk.

Dalším pochybením, ke kterému by mohlo z agentovy strany dojít, je nedostatečná angažovanost v propagaci knih, které vyvezl. Pokud bude chtít prodat knih co nejvíce, je nějaká propagační kampaň téměř nutností – málokdo si koupí knihu, o které se nemluví. Jistě je zapotřebí pořádat i různé besedy s autory, či autorská čtení, kde mají čtenáři možnost setkat

se s autorem a mohou pokládat dotazy, které mohou být mířené právě třeba na kulturní rozdíly. Nástroje a přístup k propagaci české literatury budeme detailněji rozebírat v poslední kapitole, která je věnovaná právě tomuto tématu.

Pro vlastní označení a definici se nabízí obrazně přirovnat literárního agenta k jakémusi mostu či stavebnímu inženýrovi, které mosty navrhuje a pak dohlíží na jejich výstavbu. Stejně jako u této dopravní stavby je agentovou hlavní funkcí pomoc překonat překážky – v našem případě již několikrát zmiňovaných kulturních či literárních rozdílů. Tato metafora by se dala rozvést ještě dále: pokud jsou si dvě kultury blízké, tak se nejedná o most, ale o propustek. Toto značení se používá pro mosty, které pomáhají překonat překážku, která měří méně než 2 metry. Překonání a výstavba takového propustku je snadná a bez potíží. Příklad z literárního světa: velké množství českých pohádek se shoduje s těmi německými. Spolková republika Německo je sousedním státem České republiky, máme společnou historii a naše kulturní prostory jsou neoddělitelně propleteny, což znamená, že jsme nebyli nuceni stavět složité mosty ale pouze propustky. Opačná situace nastává v případě, když se pokusíme seznámit, propojit či navzájem obohatit dvě jinak naprosto odlišné kultury.

Závěrem můžeme tedy stručně konstatovat, že bez literárních agentů by přenos literární kultury neprobíhal tak snadno. I přes to, že se dá pochybit, celému procesu pomáhají a jsou jejich neoddělitelnou součástí.

8.3.2 Překladatel a jeho role v kulturním transferu

Překladatel převádí dílo z jednoho jazyka do druhého, aby byl text srozumitelný jiným kulturám – jak jsme již zmínili, k přínosnému kulturnímu transferu je rozumění jednou z hlavních podmínek. Úloha překladatele je pravděpodobně náročnější než role literárního agenta, jelikož překladatel není pouhým pojítkem dvou kultur – překladatel vstupuje do systému původní literatury a vytváří nové dílo.

K pochopení problematiky uměleckého překladu a jeho náročnosti se opřeme o výstižné shrnutí Dušana Žváčka z publikace *Kapitoly z teorie překladu I: (odborný překlad)* (1995): „*Překladem rozumíme specifickou transformaci slovesného díla z jednoho jazyka ve slovesné dílo v druhém jazyce, vyjádřenou příslušnými jazykovými prostředky tak, aby byla zachována obsahová (významová), estetická, stylistická aj. hodnota originálu, tzn. jeho*

funkčnost.“¹⁵⁶ Umělecký překlad nemá jen zábavnou a estetickou funkci – v rámci kulturního transferu má i funkci poznávací a vzdělávací. Čtenáři skrze něj poznávají nové zvyky, hodnoty a další, již mnohokrát zmíněné, okruhy kultury.

Nejen v rámci kulturního transferu je pro dobrého překladatele klíčová znalost cílového jazyka, jakýsi cit pro jazyk a umělecká tvořivost. Aby překladatel v procesu nepochybil, musí výchozí text pochopit a pak ho vhodným způsobem předat nebo interpretovat čtenářům – toho se dá docílit použitím vhodných uměleckých prostředků či pomůcek jako poznámka pod čarou, vysvětlivka v závorce, či seznam s pojmy na konci díla. Žváček se k procesu vyjadřuje takto: „*Překlad se někdy chápe poněkud zjednodušeně jako převod textu z jednoho jazyka do druhého, přičemž jde o náhradu znaků jednoho jazyka znaky druhého jazyka. Tato primární definice však nezachycuje všechny aspekty překladatelského procesu. Vždy jde přitom především o vyjádření obsahu originálu odpovídajícími prostředky cílového jazyka.*“¹⁵⁷

Tyto aspekty zmiňujeme z toho důvodu, že můžou do značné míry ovlivnit způsob, jak text vnímá čtenář. Pokud je překlad špatný a ke změně smyslu, významu a obsahu dojde, může dojít k falešnému obrazu kultury, ze které text pochází. Překlad pak přestane plnit své vzdělávací a poznávací funkce a z překladu se stane adaptace originálního textu.

Proces osvěty o jiných kulturách a celkové globalizaci kultur je díky práci překladatele snadnější, rychlejší a činí cizí kultury dostupnější pro větší počet lidí. I umělecké překlady mají funkci společenskou – díky vzájemnému ovlivňování kultur může významným způsobem přispět k formování a ovlivnění myšlení společnosti nebo i jedince. Kvalitní a správný překlad by měl co nejvíce kopírovat originální text a překladatel by do něj neměl nic přidávat, mazat nebo text jinak upravovat, pokud to nebrání porozumění a předání původního významu čtenářům. Specifičnosti každého jazyka tvoří proces uměleckého překladu náročným. Závěrem můžeme už jen poznamenat, že role překladatele v kulturním transferu je nenahraditelná a na vzájemné obohacování kultur má nezanedbatelný vliv.

¹⁵⁶ ŽVÁČEK, Dušan. *Kapitoly z teorie překladu I: (odborný překlad)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. s. 22. ISBN 80-7067-489-x.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 22.

Příruček o teorii překladu existuje nepřeborné množství. Mimo Dušana Žváčka se pravidlům a celkové problematice uměleckého překladu věnuje také Jiří Levý v publikaci *Umění překladu* (2012) nebo *Kapitoly z teorie a metodiky překladu* (1956), ve které označuje povedený překlad za zdařilý kompromis.¹⁵⁸ Dalším zdrojem pro hlubší bádání může být i příručka Milana Hrdličky *Překladatelské miniatury* (2014), ve které souhlasí s Jiřím Levým. Podle Hrdličky je v uměleckých překladech v pořádku zachovat určitou míru subjektivity, která ale nevyústí v provádění změn, které by změnily význam textu.¹⁵⁹ Co se týče obecných informací o překladatelství, čerpali jsme ze znalostí z předchozího úspěšně zakončeného vzdělání autorky této práce.

Překlad a texty obecně jsou širokým tématem, který se dá v rámci vědeckého bádání uchopit z mnoha úhlů. Mohli bychom text rozebírat z hlediska pravopisných pravidel, gramatiky či stylistiky. Dalším úhlem by mohlo být zkoumání osoby autora a jeho vztah k textu a interpretaci. Či se od autora přesunout k samotnému čtenáři textu, jako to učinil Roland Barthes ve své eseji s názvem *Smrt autora*.

8.4. Fenomén kniha

Název této podkapitoly jsme si vypůjčili z publikace *Člověk a kniha* (1993) od Jana Halady, která bude zároveň jedním ze zdrojů, které budeme používat. Dalším textem, ze kterého budeme čerpat, je studie Pavla Vašáka *Funkce knihy a textu* publikovaném ve sborníku *Česká literatura* (1979). Pojem kniha je poměrně široký a stejně jako u textu ho můžeme zkoumat z mnoha úhlů na základě námi zvolenými kritérii. Jako příklad dalších publikací, které se zaobírají tímto pojmem, je *Knihovna v noci* (2009), jejímž autorem je Alberto Manguel, který se věnuje i problematice čtenářství v díle *Dějiny čtení* (1996). Čtenářství a knize se věnuje i český literární teoretik a historik Jiří Trávníček – z jeho mnoha publikací zmíníme *Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize* (2007) nebo *Knihy kupovati... Dějiny knižního trhu v českých zemích* (2014).

¹⁵⁸ LEVÝ, Jiří a Bohuslav ILEK. *Kapitoly z teorie a metodiky překladu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 10. 1956.

¹⁵⁹ HRDLIČKA, Milan. *Překladatelské miniatury*. Vyd. 2., rozš. V Praze: Karolinum, 2014. s. 25. ISBN 978-80-246-2501-0.

Hlavním úkolem v této podkapitole je vytyčit klíčové funkce knihy, jelikož toto médium je jedno z hlavních nosičů kultury a je tak nedílnou součástí kulturního transferu. Zároveň se jedná o produkt, se kterým literární agent nakládá a bez něj, by toto povolání nebylo možné.

Jan Halada v díle *Člověk a kniha* (1993) přiřazuje knize hned sedm funkcí. První z nich je funkce duchovně materializační, jelikož kniha je výtvorem lidského ducha, ale i ruky. Druhou funkci označuje za axiologickou a estetickou, protože kniha nejenže tvoří, ale i uchovává kulturu.¹⁶⁰ Třetí funkce nazval heuristickou, protože knihy nám podávají svědectví doby, ve které vznikla. Kniha se také podílí na procesu vývoje osobnosti, a proto čtvrtou funkci označuje jako sociálně psychologickou. Funkce noetická a edukativní má v jeho díle páté pořadí. Šestou funkci nazývá funkcí komunikativní, protože kniha je i informačním médiem. Poslední, sedmá, funkce je ekonomická – s knihami se obchoduje, jsou tedy zbožím.¹⁶¹ Pro tuto práci jsou stěžejní funkce axiologická a estetická, heuristická a poslední – funkce ekonomická.

Halada při popisu a vysvětlení axiologické funkce upozorňuje, že díky knihám máme přímé svědectví o změnách interpretací světa v různých historických a kulturních obdobích. Podle něj „*kniha nepotřebuje důkazů, že je součástí kultury, neboť už sám fakt její dosavadní existence je důkazem, že kulturu vytváří a uchovává.*“¹⁶² Halada dále tvrdí, že estetická a axiologická funkce knihy je úzce provázána s pojmem kultura. V souvislosti s rozdílným chápáním a různou interpretací kultury v rámci plynutí historie je podle něj zároveň možné sledovat vývoj knihy jako hmotného a duchovního produktu. Jednoduše řečeno veškeré změny v chápání kultury se odrazily i v chápání pojmu kniha nebo knižní kultura.¹⁶³

Podle Halady kniha narozdíl od jiných médií věrně zaznamenává – předává nám dobré nebo špatné zprávy. Zároveň je ale toto vnímání ovlivněno našim individuálním prožitkem. Jinými slovy knihy intelektuálně prožíváme. Na tomto základě měla kniha, stejně jako každý

¹⁶⁰ HALADA, Jan. *Člověk a kniha: úvod do nakladatelské specializace*. Praha: Karolinum, s. 8. 1993.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 9.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

vynález lidstva, své krize, které byly provázány různými diskusemi o literatuře, jejích žánrech či jinými obory, které jsou s knihou spjaté.¹⁶⁴

Halada dále tvrdí, že „každá epocha si vytváří svůj hodnotový systém, kniha jej odráží i uchovává, rozšiřuje a předává. Proto například ve středověku jsou nejrozšířenějším ale také nejpopulárnějšími žánrem legendy, životy světců a samotné literární tvorbě platí za ctnost opakování myšlenek vybraných autorit, většinou církevních, méně už světských. Hlásání nových idejí vzbuzovalo nelibost a nedůvěru. a dokonce podezření. A tak se v takovoto chápání literatury nepronásledoval plagiát, ale naopak originalita nebezpečně zaváněla kacírstvím.“¹⁶⁵ Dnes je tomu naopak – současná individualistická a racionální společnost v rámci kultury obdivuje a vyžaduje originalitu.

Vnímání knihy se tedy stále mění a ovlivňuje celé skupiny lidí i jedince. Knihy mohou být předmětem sporů nebo naopak spojují jedince do stejně smýšlejících skupin. Některé knihy přežívají celá staletí a na některé se zapomene. Některá díla byla kvůli svému obsahu pálena, jiná naopak propagována s nálepkou povinné četby. Kniha je zkrátka součástí kultury a odráží hodnotové systémy a normy dané společností.¹⁶⁶

Bez její existence by kontinuita předávání informací a idejí nebyla možná. Náboženství, filozofické směry, umění či vědy – všechny tyto okruhy knihu potřebují, aby dokázaly zprostředkovat svá vědění a poznatky. Znovu se opřeme o vyjádření Jana Halady, který roli knihy v kultuře, jejím zachování a také roli v kulturním transferu shrnuje výstižně takto: „*Role posvátných knih všech náboženství – bible, korán, vědy aj., předávání idejí, vědeckých informací, etických a společenských norem, pravidel chování, formování dobového názoru i vytváření životního stylu, to vše potvrzuje nezastupitelnou úlohu knihy v kultuře a při vytváření a uchovávání hodnot.*“¹⁶⁷

Heuristická funkce knihy je nejzásadnější pro jakékoliv studium historie. Nezáleží, zda se jedná o dějiny jen určité skupiny lidí, nějaký jev či je bádání vymezeno místně. Kniha je svědectvím své doby, a to jak z hlediska vědomostí, tak i z hlediska prožitku jedince a subjektivity s tím spojené. Z tohoto pohledu ji můžeme označit za dokumentovanou paměť lidstva. „*Kniha jako historické svědectví doby zachycuje nejen fakta, události, děje v objektivním písemném projevu, ale i v subjektivním prožitku nálad, pocitů, dojmů, (...)*

¹⁶⁴ HALADA, Jan. *Člověk a kniha: úvod do nakladatelské specializace*. Praha: Karolinum, s. 9.

¹⁶⁵ Tamtéž..

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 14.

¹⁶⁷ Tamtéž.

Z knih se proto dovídáme o své minulosti, ale zažíváme i svou přítomnost v tom, co se tak frapantně obměňuje v určitých stereotypch, variantách a co promlouvá a o neměnicí se lidské podstatě.“¹⁶⁸ Díky knihám tedy nezískáváme informace jen o jednotlivých historických epochách, ale také o každodenním životě člověka.

Jan Halada u rozboru heuristické funkce knih říká, že tato funkce má nadčasový význam a překračuje strohý rámec svého vlastního vymezení. Některé výše uvedené informace je možné z knih vyčíst jen z různých odbočení a okrajových poznámek, což činí následnou rekonstrukci historických událostí či jevů komplikovanou a obtížnou. „*Avšak to je také to, co vzbuzuje naši zvědavost, podněcuje fantazii a vyzývá ke hře mezi čtenáře a autorem či dílem, ale především nám umožňuje poznat konkrétní všední život i po staletích a co nám zároveň objasňuje ukryté souvislosti a ozřejmuje kontinuitu minulosti s žitou přítomností a tušenou budoucností.*“¹⁶⁹

To, že kniha má i ekonomickou funkci a obchoduje se s ní, není nic překvapivého. Obchodním artiklem je již od svého vzniku a jako jakékoliv jiné zboží je předmětem nabídky a poptávky. Již jsme zmínili, kulturní, informační a vzdělávací hodnoty knihy jsou nevyčísitelné a primární, ale jako každé jiné zboží, i hodnota knihy musí být vyjádřena cenou. Do té se promítá a je ovlivněna poptávkou, dostupností, náklady na její výrobu a distribuci. „*Přirozeně, že s tím souvisí dostupnost knih, možnosti jejich rozšiřování tak, jak k tomu v historii postupně docházelo a jak kniha stále víc a víc vstupovala do arény tržních vztahů. Vždyť již s prvními opisy vznikala i první knihkupectví.*“¹⁷⁰ Podle Halady ale kniha není běžné zboží. Kniha je specifická díky spojování ekonomických a kulturních aspektů, „*jež vytváří jeho hodnotu kulturního statku a prodejního artiklu.*“¹⁷¹

Pavel Vašák také oceňuje informační funkci knihy a její schopnost informace předávat z generace na generaci. Oceňuje také její fyzické vlastnosti, a to nezávislost na energetických zdrojích a materiální trvání, které je taktéž klíčové pro to, aby kniha mohla obsažené informace předávat dále. Ihned v úvodu své stati kritizuje úvahy, které knihu hodnotí v porovnání s novými médii, která stejně jako kniha umožňují předávat a dále posílat vědění, Tyto názory považují knihu za zastaralou a překonanou. Podle Vašáka tyto úvahy „*nejen nechápou význam knihy (historický i současný) pro společenskou komunikaci, ale spíše*

¹⁶⁸ HALADA, Jan. *Člověk a kniha: úvod do nakladatelské specializace*. Praha: Karolinum, s. 15.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 16.

¹⁷⁰ Tamtéž s. 29.

¹⁷¹ Tamtéž. s. 30.

*vyjadřují určitou bezradnost před ohromným množstvím knižně fixované informace, resp. Co s informacemi knihou konzervovanými, jak je rychle a efektivně zpracovat, uložit a podle potřeby vyhledat.*¹⁷² I přes to, že kniha, jak ji známe, může mít konkurenci, zůstává stále základním literárním komunikačním prostředkem.¹⁷³

Halada ve své publikaci vyjmenoval funkce knihy, Vašák zase upozorňuje, že samotný pojem kniha je využíván v různých významech. Může se jednat o výsledek práce autora – tedy literární jídlo. Dá se chápat jako produkt polygrafického průmyslu, jako způsob zorganizování jednotlivých listů, nebo jako forma vydání.¹⁷⁴

Knihy má několik funkcí a významů – pokud na význam knihy pro člověka nahlédneme z individuálního přístupu, můžeme zjednodušeně říci, že kniha má tolik významů, kolik má čtenářů. Význam knihy pro různé společnosti spočívá zejména v její schopnosti uchovávat vědění, hodnot a jiných informací, které slouží dalším generacím. Společnost se tak postupně vyvíjí, jelikož může čerpat ze zkušeností jiných. Tento pokrok a vývoj by byl ale velmi jednosměrný, pokud by společnost nebyla obohacována vlivy „zvenčí“. Kniha je vhodným prostředkem, jak tyto informace přemístit i do jiných prostorů a společností.

V této práci se zabýváme přenosem kultury a jak již bylo zmíněno, kniha je hlavním médiem tohoto přenosu, který je odbornou veřejností označován jako kulturní transfer. Aby byl kulturní transfer úspěšný je potřeba splnit několik podmínek. První z nich je ochota vzdělávat se a vpustit do společnosti a její kultury nové vlivy a podněty. Druhou podmínkou je porozumění – recipienti se musí chtít s novými podněty seznámit a chápat jejich význam a hodnotu. Kulturní transfer musí mít své „posly“ či zprostředkovatele, kteří zase potřebují „nosiče“, na kterých nové podněty do kulturních prostorů dopraví – zprostředkovatel a médium jsou třetí a čtvrtý předpoklad k úspěšnému dokončení kulturního transferu. V oblasti literární kultury, považujeme za takového zprostředkovatele literárního agenta, který se stará o distribuci české literatury za hranice České republiky. Agent musí být schopen literaturu nějakým způsobem do jiného prostoru dopravit – nosičem literatury je kniha. Dalším zprostředkovatelem kulturního transferu je překladatel, který se výrazným způsobem podílí zejména na úspěšném dodržení druhé podmínky. Převodem děl z jednoho jazyka do druhého

¹⁷² VAŠÁK, Pavel. Funkce knihy a textu. In: *Česká literatura*. 1979, s. 21-35. s. 21.

¹⁷³ Tamtéž. s. 22.

¹⁷⁴ Tamtéž.

výrazně snižuje možnost nepochopení, a naopak zvyšuje šanci na obohacení jiné společnosti – tím myslíme její celkové vzdělání či přijetí některých hodnot, které dílo přináší.

9. Propagace české literatury v zahraničí

V kapitole o překladatelské praxi, jsme zmínili, že některé nakladatelské domy dávají přednost nejnižší možné odměně pro překladatele před kvalitou samotného překladu. Z této informace lze vytušit, že ani samotná propagace českých knih v zahraničí ze strany nakladatelství, kde českou kulturu prezentují právě ne vždy povedené překlady, není prioritou a nakladatelství se spíše snaží o propagaci knih na domácím trhu. Jelikož se ale jedná o soukromá nakladatelství, kterých je v České republice velké množství, zúžíme si okruh problematiky na to, zda a jak jsou české knihy podporovány ze strany státu – zaměříme se na fungování Českého literárního centra, které si klade za úkol české literatuře do světa pomoci, a které bylo zřízeno z pověření Ministerstva kultury. Také se pokusíme zhodnotit, zda je Česká republika v propagaci tuzemské literatury ve světě úspěšná.

K vytyčeným cílům budeme využívat oficiální webové stránky jednotlivých institucí či články a rozhovory z uznávaných literárních časopisů, jejichž autoři jsou literární vědci. Vzhledem k otázkám, které si klademe, považujeme tyto zdroje za vhodné.

9.1. Podpora české literatury ze strany České republiky

V předchozích kapitolách jsme již zmínili, že podpora exportu tuzemské literatury ze strany českého státu nedosahuje takové úrovně srovnatelné se západními zeměmi či jak by si mnohé osobnosti pohybující se v literárním světě přáli. Částky na podporu skutečně nejsou několikanásobně vysoké. Tématem diplomové práce ale není kritika dotační a grantové politiky, i když dostatečné financování je nedílnou součástí procesu. V této části popíšeme situaci týkající se exportu tuzemských knih a pokusíme se stanovit, jaké má česká literatura na světovém trhu místo.

Jan Němec ve článku v časopise *Host* z roku 2015 s názvem *Jak exportujeme českou literaturu* ihned v úvodu konstatuje, že se české literatuře za posledních 15 let neobjevil román, který by se dal označit za mezinárodní hit či bestseller. Společně s Edgarem de Bruinem se shoduje, že nejbližší takovému hitu byla *Europeana. Stručné dějiny dvacátého věku* (2001) od Patrika Ouředníka, která se dočkala přeložení téměř do třiceti světových jazyků. Němec si pokládá otázku, zda za neutěšenou pozici českých knih na světovém trhu skutečně může kritizovaný grantový systém České republiky, nebo zda pouze nejsou čeští

spisovatelé schopni takový román vyprodukovat, či zda instituce, které vývoz české literatury zajišťují neodvídají dobrou práci.¹⁷⁵

Němec svým textem koresponduje s již popsanou problematikou kulturního transferu – vyvážením literatury se vytváří obraz dané země a export literatury je stejně důležitý jako import. Situaci na českém knižním trhu v současnosti hodnotí takto: „*Co se literatury týče, víme, že český knižní trh je sycený zejména překladovou beletrií, a to zdaleka nejen z rozšířených jazyků, jako je angličtina, němčina, francouzština a tak dále; třeba také ze severských jazyků se u nás překládá jako na běžícím pásu. Potíž je v tom, že poněkud vážně provoz v opačném směru: zatímco z takové Skandinávie k nám vede čtyřproudová magistrála, do celé Skandinávie se jezdí po vytlučené okrese. Znamená to, že norská nebo švédská literatura je o tolik zajímavější než ta česká?*“¹⁷⁶ Odpověď na tuto otázku je poměrně jasná – i přes to, že detektivní žánr nordic noir je na literárním poli fenoménem, nemůžeme říci, že by česká literatura nenabízela kvalitní díla. V komparaci Česka se Skandinávií pokračuje a severské země chválí za pochopení, že kultura, literatura a tím pádem i knihy jsou vývozní artikl, se kterými se dá obchodovat stejně jako s jiným zbožím. „*Právě v tom spočívá hlavní rozdíl mezi skandinávskými zeměmi a námi. Ve Skandinávii si už od konce druhé světové války a nejpozději od šedesátých let uvědomují, že kultura je vývozní artikl par excellence, na úrovni stovebnice Lego, automobilů Volvo, telefonů Nokia nebo nábytku IKEA.*“¹⁷⁷ Z tohoto srovnání tedy plyne, že Česká republika se spíše soustředí na import zahraniční literatury a zapomíná i na její vývoz a potenciál, který knihy jako objekt obchodu nabízí.

Němec kritizuje způsob, jakým se zahraniční vydavatelé dozvídají o nových českých knihách. Klíčovou roli má Ministerstvo kultury České republiky, pod jehož záštitou vychází ročenka *New Czech Fiction/ Neue tschechische Belletristic*, kterou můžeme považovat za oficiální materiál sloužící k propagaci. Němcova kritika je směřována zejména k abecednímu pořadí, ve kterém je ročenka uspořádána. „*Pokud se tedy zahraniční nakladatel chce dozvědět, co zajímavého v České republice vyšlo v letech 2013 a 2014, na prvním místě najde komiksově stripové Džiana Babana a Vojtěcha Maška Hovory z rezidence Schlechtfreund, na druhém knížku pro děti Hlava v hlavě Davida Böhma a Ondřeje Buddeuse, na třetím experimentální prózu Neřestné ulice Václava Böhmscheho a na čtvrtém sbírku poezie Jen se mi neprobud’ ze sna Eugena Brikciuse. Poté abecední diktát nabídne první romány, a sice*

¹⁷⁵ NĚMEC, Jan. Slova na vývoz. *Host*. Brno, 2015, XXXI(4). ISSN 1211-9938.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž.

Altschulovu metodu *Chaima Cigana a Příspěvek k dějinám radosti Radky Denemarkové. Dejme tomu, že poslední jméno už zahraniční nakladatel kdesi zaslechl a rád by zjistil kde — ale nezjistí, protože žádné předchozí tituly Radky Denemarkové nejsou uvedeny, natož jejich překlady do cizích jazyků. Nakladatel tedy opět otočí stranu, a vida: může se potěšit anotací na knihu Borjany Dodové Inverzní kyvadlo, jejíž existence dosud povětšinou zůstala utajena i českým recenzentům.*¹⁷⁸ Kritiky se dostává také počtu uvedených autorů. Ročenka jich obsahuje 50. Naproti tomu v Polsku vychází podobný katalog, který obsahuje knih jen 20. Zde je nutné znovu poznamenat, že se jedná o článek z roku 2015. V současnosti brožury o nových knihách vydává České literární centrum, jehož činnosti se budeme věnovat dále. Tyto brožury jsou graficky zdařilé, na první pohled zajímavé a Němcem kritizované pořadí autorů již není podle abecedy. Nutno dodat, že tato práce je psaná v roce 2021 a uplynulých 6 let od publikování Němcova článku, je na změnu vnímání české literatury poměrně krátkým časovým úsekem. Je ale potěšující konstatovat, že se propagace české literatury přibližuje v některých ohledech k přehlednějšímu a poutavějšímu modelu, jehož snahy se mohou v budoucnu kladně zúročit.

Dalším kritizovaným aspektem, je již neexistující Portál české literatury, který měl českou literaturu reprezentovat na internetu. Ten nahradily stránky czechlit.cz, které v současnosti patří již zmiňovanému Českému literárnímu centru. Podle Němce byly stránky „těžko přehledný konglomerát špatně utříděných informací, zastaralých autorských medailonů či úmorných přehledových textů, které připomínají seminární práce. Pokud zájemce ví, co hledá, s trochou štěstí to najde, ale stránky jako takové jsou zcela pasivní a není jasné, na koho se vlastně obracejí.“¹⁷⁹ V době publikování Němcova příspěvku se Portál české literatury nacházel v přestavbě na nynější webové stránky Českého literárního centra – zde Němec vyjádřil obavu ohledně nedostatečného rozpočtu, který by mohl fungování stránek ohrozit či by byly nevalné kvality, jelikož rozpočet pro provoz stránek byl v roce 2015 600 tisíc korun českých „a to včetně platů; nestačí ani na plný úvazek šéfredaktora nebo pronájem kanceláře.“¹⁸⁰

Posledním faktorem, které ovlivňuje export české literatury do zahraničí a spadá pod správu Ministerstva kultury, je prezentace na významných mezinárodních knižních veletrzích. Česká literatura se pravidelně prezentuje v Londýně, Boloni, Lipsku a ve Frankfurtu. Němec

¹⁷⁸ NĚMEC, Jan. Slova na vývoz. *Host*. Brno, 2015, XXXI(4). ISSN 1211-9938.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

označuje frankfurtský veletrh za nejdůležitější, s tímto tvrzením se shoduje s literární agentkou Danou Blatnou. Nejvíce mu vadí nedostatečné financování českých expozic a střídající se subjekty, které expozice připravují.¹⁸¹

Němec se ve své stati dotýká i problematiky literárních agentů. Podle něj není Ministrem kultury vytvořeno pro agenty vhodné prostředí „*ve kterém by se s jistým předběžným komfortem mohli pohybovat literární agenti, zastupující konkrétní autory a prodávající jednotlivé tituly. Zdejší literární trh ovšem neuživí ani jediného agenta tak, aby se agenturní činnosti mohl věnovat jako své hlavní.*“¹⁸² Tímto tvrzením potvrzuje naše závěry vytvořené v kapitolách věnovaných agencím.

Podle Němce je problém v roztržitém prostředí prezentace a celkovém zaštitění literatury České republiky chybí jakýsi Literární dům, který v současné době sice existuje, ale patří autorům německého jazyka, který by měl na starosti prezentaci literární kultury v jednotné podobě, staral se o expozice na veletrzích, rozhodoval o dotacích a grantech a zkrátka veškerou literární agendu. „*Právě takové centrum, kde by se koncepčně realizovala agenda týkající se původní literatury a knižní kultury, v Česku čím dál zřetelněji chybí; vše je roztržité a levá ruka někdy neví, co dělá pravá, nebo že vůbec patří k jednomu tělu. Teoreticky by takovým centrem mohl být Institut umění, to by se ovšem muselo reformulovat jeho zadání a zásadně navýšit prostředky na jeho činnost. O peníze jde totiž i zde až v první řadě. Klíčové je, aby samotný obor a jeho zástupci dokázali literaturu prezentovat jako tak důležitý statek, že stát bude ochoten její vznik a posléze export podporovat tak, jak se to děje v Polsku, o Skandinávii vůbec nemluvě.*“¹⁸³

Dalším, kdo se kriticky vyjádřil k exportu českých knih, je Marek Sečkař. I ten se pozastavuje nad problematikou grantové politiky a nakládání s knihami jako zbožím. „*Svým způsobem je literatura zboží jako každé jiné. Má svoji cílovou skupinu, propaguje se reklamou a prodává se s očekáváním zisku. Skutečnost, že cílová skupina je malá, náklady neúměrně velké a zisky často nulové, na tom principiálně nic nemění. Literaturu lze navíc vyvážet. Kniha, která měla úspěch v jedné zemi, může podobného úspěchu dosáhnout i jinde. Pokud se to podaří, pro držitele autorských práv to znamená navýšení výtěžků, aniž by přitom výrazně rostly náklady. K něčemu takovému ovšem dochází zřídka, alespoň v případě české*

¹⁸¹ NĚMEC, Jan. Slova na vývoz. *Host*. Brno, 2015, XXXI(4). ISSN 1211-9938.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

literatury. ¹⁸⁴ Podle jeho slov by se i přes malé zisky mělo vydávání českých knih podpořit – i on zastává názor, že kniha je také nositelem kultury a její hodnota a způsob, jakým reprezentuje danou zemi, je penězi nevyčíslitelný. Každá rozvinutá země má tedy jakýsi program, který vývoz kultury podporuje a napomáhá tak budovat její kulturní obraz.

I Sečkař ve svém článku volá po samostatné instituci, která by spravovala veškeré záležitosti spojené s literaturou. „*Bylo by například možné postupovat podobně jako v jiných zemích a zřídit samostatnou instituci, která by se na podpůrný program mohla plně soustředit. Její rozhodovací orgán by mohl být menší, například tříčlenný, což by mu umožňovalo přijímat rozhodnutí na základě skutečně fundované debaty, jejíž výsledky by se také daly snáze formulovat. Taková komise by mohla zasedat víckrát do roka, třeba i jednou měsíčně, což by jí umožnilo větší operabilitu a také by to otevřelo cestu k podpoře menších, například časopiseckých projektů.*“ ¹⁸⁵

Podobný názor na tuto problematiku prezentuje i Petr Fořt. Ministerstvo kultury ostře zkritizoval zejména kvůli prezentaci na již zmíněných veletrzích. Jako příklad uvádí dětský veletrh v Bologni, kde byla celá expozice věnována Bohumilu Hrabalovi. Jistě se shodneme na faktu, že Bohumil Hrabal byl výborný spisovatel, ale nemůžeme ho považovat za reprezentanta dětské literatury – obzvláště v rámci mezinárodního veletrhu. Za další přešlap považuje jeden z ročníků frankfurtského veletrhu, kdy se Česká republika prezentovala nedožitými 423. narozeninami Jana Amose Komenského. Tuto skutečnost ve svém článku komentoval přinejmenším drsně: „*Místo ostudy, kterou by nové české knihy mohly způsobit, se rozhodli připomenout světu nedožitě 423. narozeniny stále inspirujícího J. A. Komenského a nastavit tím naši vyprázdněné kultuře nemilosrdné zrcadlo: ani po víc, než čtyřech stech letech se české školství ke Komenského ideálu zdaleka nepřiblížilo a česká literatura uvízla v labyrintu, z něž už čtyři sta let hledá východ.*“ ¹⁸⁶

Na základě těchto statí a názorů můžeme konstatovat, že export české literatury do zahraniční je kvalitou velice pozadu za jinými evropskými zeměmi. Z velké části je viněn nedostatek či nevole poskytnout finance. Tím dává ale Česká republika světu najevo, že své literární dědictví nepokládá za prestižní a nestará se ani o prezentaci země, kterou vývoz literatury automaticky přináší. Propagaci zajišťuje Ministerstvo kultury České republiky a veřejná společnost se shoduje, že by české literatuře prospěla organizace, pod jejíž správou by

¹⁸⁴ SEČKAŘ, Marek. *Knihy na export.* Host. Brno, 2013, XXIX(5). ISSN 1211-9938.

¹⁸⁵ SEČKAŘ, Marek. *Knihy na export.* Host. Brno, 2013, XXIX(5). ISSN 1211-9938.

¹⁸⁶ FOŘT, Petr. *Středověk ve Frankfurtu.* Host. Brno. 2015, XXXI(10), 20-21. ISSN 1211-9938.

patřila veškerá agenda s touto problematikou spojena. Taková instituce vznikla v roce 2017 s názvem České literární centrum, jejíž činnosti se budeme věnovat v následující části.

9.2. České literární centrum

České literární centrum je poměrně mladou organizací, jelikož zahájilo svou funkci v lednu 2017. Zřízeno bylo brněnskou Moravskou zemskou knihovnou, a to z pověření Ministerstva kultury. Podle oficiálních webových stránek si centrum klade za svůj cíl: „*soustavnou a systematickou propagaci české literatury a knižní kultury, jeho úkolem je spojovat jednotlivé aktivity a instituce literární kultury, zviditelňovat českou literaturu a knižní kulturu v zahraničí i u nás, pomáhat rozvíjet a naplňovat její funkci nositele společně sdílených hodnot a témat v národním i mezinárodním kontextu.*“¹⁸⁷ Českému literárnímu centru věnujeme pozornost, jelikož se z dosavadního výzkumu jedná o jedinou organizaci, která má takto propracovanou a širokou pracovní náplň, které se budeme věnovat dále. Není však jedinou organizací, jejíž zájmem je kultivovat a rozvíjet literární kulturu – České literární centrum je partnerskou institucí jak tuzemským, tak jiným evropským organizacím.¹⁸⁸

9.2.1. Pracovní náplň Českého literárního centra

Jak jsme zmínili výše České literární centrum má velice širokou škálu aktivit a z tohoto důvodu jsme zvolili doslovné odcitování přehledného seznam činností, který centrum publikovalo na svých oficiálních internetových stránkách.

Mezi aktivity Českého literárního centra patří následující:

- „*plní roli informačního a mediačního centra v oblasti knižní kultury směrem k profesní, odborné i čtenářské veřejnosti u nás i v zahraničí;*
- *podílí se na systémovém řešení propagace české literární a knižní kultury;*
- *za účelem šíření informací o české literatuře a knižní kultuře provozuje webový portál a komunikuje prostřednictvím sociálních sítích;*
- *doma i v zahraničí organizuje literární akce a události, popřípadě přispívá k jejich organizaci;*

¹⁸⁷ O nás. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/ceske-literarni-centrum/o-nas/>

¹⁸⁸ Tamtéž.

- *propaguje českou literaturu a knižní kulturu formou konkrétní spolupráce se zahraničními překladateli, bohemisty, nakladateli, literárními agenty, organizátory ad.;*
- *aktivně navazuje kontakty se zahraničními partnery za účelem souvislé a široké propagace české literatury a kultury (nakladatelé, novináři, lektori, studenti bohemistiky, literární centra/domy, kulturní instituce, literární sítě ad.);*
- *organizuje studijní či tvůrčí cesty a rezidenční pobyty českých autorů v zahraničních literárních centrech/domech, podněcuje jejich setkávání se zahraničním publikem;*
- *zajišťuje rezidenční pobyty zahraničním autorům, bohemistům, překladatelům, nakladatelům, literárním agentům, badatelům a dalším kulturně činným osobám se zájmem o českou kulturu a její propagaci, organizuje stipendijní pobyty překladatelů a bohemistů ze zahraničí v České republice;*
- *spolupracuje s literárními agenturami, které se zaměřují na vyjednávání autorských práv a jejich prodej zahraničním nakladatelům;*
- *spolupracuje se zahraničními vydavatelstvími, kulturními a vzdělávacími organizacemi a institucemi;*
- *připravuje tematické propagační materiály o české knižní kultuře, a to jak v tištěné, tak v digitální podobě;*
- *spolupracuje se zahraničními univerzitními pracovišti vzdělávajícími studenty bohemistiky, se sítí Českých center ve světě i s diplomatickou reprezentací;*
- *spolupracuje s českými univerzitními i mimouniverzitními pracovišti;*
- *připravuje či realizuje tematické kurzy a workshopy;*
- *spolupracuje se sítí veřejných knihoven na propagaci literatury a knižní kultury;*
- *podílí se na rozvoji čtenářské gramotnosti a podpoře čtenářství.* ¹⁸⁹

Plnění vytyčených cílů se pracovníci Českého literárního centra snaží dosáhnout hned několika nástroji. Jedním z nich je vytváření rozličných tematických programů, jejichž pomocí chce nabízet české knihy nakladatelům v zahraničí a částečně tak plnit funkce literárního agenta. Na těchto programech chce spolupracovat s Českými centry, které se nachází v různých částech světa. V této práci jsme například zmínili České centrum

¹⁸⁹ Koncepce českého literárního centra 2017-2022. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/ceske-literarni-centrum/koncepce-2017-2022/>

v Rotterdamu, které spolupracuje s agenturou Pluh. Vize Českého centra je taková, že programy budou mít podobu autorských čtení, výstav či různých veřejných debat.¹⁹⁰

Dalším nástrojem je snaha informovat veřejnost o aktualitách z literárního světa. Prozatím tento informační servis poskytuje v rámci svých internetových stránek, které jsou jak v českém, tak v anglickém jazyce. Aktuality pravidelně publikuje i na svých účtech na různých sociálních sítích. Informace poskytuje i v podobě různých tiskovin.¹⁹¹

České literární centrum se snaží podpořit i české autory, a to v rámci podpory mobility – snaží se vytvářet rezidenční možnosti ve spolupráci se zahraničními organizacemi. Podílí se také na zajištění účasti autorských čtení a literárních festivalech konajících se v zahraničí či se snaží přilákat zahraniční literární vědce do České republiky pomocí vyhlášení rezidenčních pobytů.¹⁹²

Posledním, ale neméně důležitým nástrojem, které České literární centrum uvádí, je ediční praxe – touto cestou se chce podílet na prezentaci české literární kultury a její prezentaci. Tím je myšlena vlastní ediční řada, která by zahraničním čtenářům a vydavatelům ukazovala současnou a aktualizovanou podobu české literatury.¹⁹³

Centrum si také vytyčilo čtyři priority v rámci dokumentu, který vypracovalo Ministerstvo kultury – jedná se o integrovanou strategii rozvoje kultury do roku 2020. Vzhledem k pandemii virového onemocnění Covid-19, která dočasně pozastavila většinu kulturních akcí a projektů, odhadujeme, že iniciativa stále běží. Bližší informace či zprávu z tohoto projektu se v době psaní práce nepodařilo dohledat. Strategie podpory kultury obsahuje projekty, které čerpají podporu i z fondů Evropské unie.¹⁹⁴ Tyto priority se soustředí na kulturní bohatství, eCulture, kulturní a kreativní odvětví a také na lidské zdroje. Dokument upozorňuje na problematiku nedostatečné spolupráce mezi Ministerstvem kultury a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a absence začleňování kulturních institucí do vzdělávacích programů.¹⁹⁵ Tento poznatek nabízí mnoho dalších témat, která by si zasloužila hlubší

¹⁹⁰ Koncepce českého literárního centra 2017-2022. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/ceske-literarni-centrum/koncepce-2017-2022/>

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

vědecké bádání – v této práci jsme ho uvedli pro zdůraznění širokého pole činností, které spravuje České literární centrum.

Na stránkách Českého literárního centra se nachází informace o grantu poskytovaném Ministerstvem kultury České republiky. Jedná se o grant na podporu vydávání překladů děl původní české literatury v zahraničí. Tento grant je určen zejména pro zahraniční nakladatele, kteří mohou žádat a získat kompenzaci „nákladů na překlad (do 50% celkových nákladů na vydání publikace), nákladů na návrh obálky, grafické zpracování, sazbu a tisk (do 50% celkových nákladů na vydání publikace), nákladů na autorská práva (do 15% celkových nákladů na vydání publikace), nákladů na propagaci (do 25% celkových nákladů na vydání publikace)“¹⁹⁶ Výše podpory ale nesmí být vyšší než 70% celkových nákladů. Tento grant podporuje také literární agenty a překladatele. Podpora se ale vztahuje jen na ukázkový překlad, který má rozsah 10–25 normostran. V kapitole o překladatelství jsme jej neuváděli, jelikož v porovnání s granty, které poskytuje například Nizozemské království, je tento příspěvek minimální.¹⁹⁷ Na slabiny grantu poukazuje i Jan Němec ve výše citovaném článku – grant je vyhodnocován jen jednou ročně a kritéria využita při rozhodování o tom, kdo grant obdrží a v jaké výši, jsou v mnoha případech nejasná či nedávají smysl.¹⁹⁸ Na tuto nejasnost poukazuje i Edgar de Bruin: „Není jasné, proč MK ČR určitý titul v jedné zemi podpoří, a v druhé ne. Není jasné, proč jeden nakladatel dostane grant, který hradí překladatelské náklady téměř stoprocentně, a jiný nakladatel dostane jen padesát procent. Není jasné, proč komise při udělení grantů porušuje pravidlo uvedené na webu MK ČR, že prioritu má literatura z období po roce 1989.“¹⁹⁹

Ministerstvo kultury v letošním i v loňském roce pověřilo České literární centrum společně ve spolupráci s Asociací spisovatelů, aby vypsalo mimořádný program pro české autory a autorky. Toto stipendium bylo vypsáno kvůli pandemii covidu-19 a jeho úkolem je podpořit tvůrčí činnost v době, kdy byly zavřené téměř všechny kulturní instituce a zrušeny hromadné kulturní akce. V roce 2020 vybrala odborná komise ze 182 žádostí 16 stipendistů, mezi které rozdělila příspěvek ve výši 560 tisíc korun českých.²⁰⁰ V roce 2021 České literární

¹⁹⁶ MK ČR program podpory vydávání překladů původní české literatury v zahraničí. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/grant/preklad/>

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ NĚMEC, Jan. Slova na vývoz. *Host*. Brno, 2015, XXXI(4). ISSN 1211-9938.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ ČLC udělilo 16 autorských stipendií. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/clc-udelilo-16-autorskych-stipendii/>

centrum obdrželo 160 žádostí, ze kterých vybralo 38. Částka se oproti roku 2020 téměř ztrojnásobila – odborná porota rozdělila 1 520 000 korun.²⁰¹

Založení Českého literárního centra je pro propagaci české literatury v zahraničí a obecně pro šíření literatury napříč Českou republikou zajisté přínosným krokem. Vzhledem k situaci české literatury na zahraničním trhu ho také můžeme označit za nezbytný a nevyhnutelný. Na hodnocení jeho práce je ale bohužel příliš brzy – centrum v době psaní práce funguje necelých 5 let, z toho poslední 2 roky snažení o propagaci literatury a pořádání jakýchkoliv kulturních akcí komplikuje celosvětová pandemie. Zhodnocení činnosti Českého literárního centra tedy z tohoto důvodu ponecháme otevřené.

²⁰¹ České literární centrum udělilo 38 autorských stipendií. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/ceske-literarni-centrum-udelilo-38-stipendii/>

Závěr

V této diplomové práci jsme si vytyčili několik cílů, které jsme se v rozmezí devíti kapitol snažili objasnit. Hledali jsme odpovědi na následující otázky: jakou roli hraje literární agent v současné české literatuře, jaká je charakteristika jeho práce, jakým způsobem se podílí na prezentaci české literatury v zahraničí a jakým způsobem jsou česká díla podporována ze strany České republiky. K zodpovězení těchto otázek jsme se věnovali i profesi překladatelství a objasnili základní terminologii v oblasti autorského práva. Zahrnuta je i historická složka literárního agentství. Historickému vývoji jsme se věnovali i v rámci vymezení pojmu autorského práva.

První zmínky o autorskoprávních nařízeních máme již z počátku 19. století. V průřezu historie jsme zjistili, že došlo k pěti vydáním a k několika novelizacím autorského zákona, které napomohly k podobě, v jaké ji známe dnes. Za první skutečné autorské právo považujeme císařský patent z roku 1846, ve kterém byly poprvé uvedeny zásady ochrany nejen výtvarných, ale i hudebních a literárních. Tento patent chránil díla proti mechanickému rozmnožování. Dalším důležitým rokem je rok 1895, kdy byl přijat přepis o právu původcovském k dílům uměleckým a literárním. Tento zákon byl následně přijat i v roce 1918 Československou republikou. V roce 1923 byl přijat zvlášť zákon o nakladatelské smlouvě a o tři roky později bylo autorské právo na celém území Československa unifikováno. Tyto zákony byly platné až do roku 1953. V tomto roce reagovaly na politickohospodářské změny. Čtvrtým autorským zákonem, který byl na našem území přijat, je předpis z roku 1965. Ten vznikl také jako reakce na československý obchodní zákoník a Ústavu vydanou v roce 1960. Tato podoba zákona zůstala v platnosti i po Sametové revoluci – byl však doplněn několika novelami a vyhláškami. Poslední a současný autorský zákon byl vydán v roce 2000. Od předchozích zákonů se liší dualistickou koncepcí – tedy rozlišením osobnostních a majetkových práv. Je také reakcí na vývoj, který v této oblasti panují – vývoj je částečně ovlivňován kvůli členství v Evropské unii, jejíž součástí je několik institucí, která autorská práva spravují a dohlížejí na jejich dodržování.

Pro vyjasnění pojmu autorské dílo jsme využili generální klauzuli v § 2, ve kterém je uvedena jeho obecná charakteristika a také důležitý poznatek nezbytný pro výkon práce literárních agentů – ti zprostředkovávají prodej autorských práv do jiných zemí, která souvisí s problematikou překladu. Stěžejní poznatek můžeme shrnout takto: jakákoliv úprava či

zpracování již vytvořeného autorského díla není možné bez svolení autora původního díla. Tento souhlas je třeba i k nakládání s dílem zpracovaným – to z toho důvodu, že jakékoliv úpravy se vždy týkají i díla originálního. Za takové zpracování je podle zákona považován také překlad do jiného jazyka. Samotný překlad je ale také individuálním autorským dílem. Literární agent tedy musí být při uzavírání všech smluv důsledný a pamatovat na všechny tyto náležitosti. Smlouvy, které tyto souhlasy právně ošetřují se odborně nazývají smlouvy licenční.

Licenční smlouvy se rozdělují na tři skupiny – hromadné, individuální a kolektivní. Pro tuto práci je ale nejdůležitější licenční smlouva nakladatelská, která je poddruhem smlouvy individuální. Ta se uzavírá v případě, kdy chce nakladatelství vydat nějaké konkrétní dílo. Nakladatelství potřebuje k vydání licenci od autora originálního textu, tedy spisovatele či jeho právního zástupce – literárního agenta. Pokud by mělo dojít k překladu daného díla, nakladatelství potřebuje uzavřít licenční smlouvu i s překladatelem, jelikož jak jsme zmínili výše, i překlad je dílem autorským a originálním. Touto smlouvou je poskytnut souhlas s rozmnožováním a distribucí díla. Licenční smlouvy také většinou obsahují časový rozsah – tedy na jak dlouho jsou práva k distribuci udělena, a počet výtisků, který může za danou dobu vzniknout. V licenční smlouvě nesmí chybět ani přesně definovaný způsob užití díla. Tím rozumíme způsob, jakým je dílo doručeno koncovému zákazníkovi – v našem případě čtenáři. Základním užitím díla v rámci literatury je to logicky vydání knihy tiskem. V případě vzniku e-knihy nebo audioknihy, potřebuje nakladatel uzavřít další smlouvu.

Jako v každém zákoně či smlouvě i u licenčních smluv existují výjimky, na které se uvedená pravidla nevztahují – licenční smlouva se neuzavírá v případě, když od smrti autora uběhlo více než 70 let. Další výjimkou jsou náboženské obřady, školní představení či osobní užití. Výjimka je udělena i akademickým pracím – jejich autoři jsou ale povinni využívat citací.

V další části práce jsme se věnovali problematice překladatelství, a to také z hlediska autorského práva a ochrany duševního vlastnictví, jelikož vyjednávání o překladech do cizích jazyků je součástí obchodních vyjednávání literárních agentů a vydavatelství. Také jsme se věnovali právům, které osoby vykonávající překladatelství mají – při bádání jsme narazili na zjištění, že čeští překladatelé patří mezi ty s nejnižší finanční odměnou v rámci zemí Evropy a málokterý překladatel se užívá pouze touto činností. Většinou toto povolání vykonává jako doplněk k výdělku získanému jinou prací, či že se překladatelství věnuje, jelikož ho považuje

za volnočasového koníčka a baví ho. Dále jsme zjistili, že za nízkým finančním ohodnocením překladatelů stojí neochota některých nakladatelství zaplatit za dobře odvedenou práci. Navíc na trhu panuje převaha nabídky nad poptávkou, jelikož pro výkon tohoto povolání není potřeba speciálního osvědčení či licence, a to i přes to, že obor překladatelství je vyučován na univerzitách po celém světě, což tlačí výši nabízených a vyplacených odměn prudce dolů. Překladatelé nejsou nijak chráněni, neexistuje žádná minimální částka za přeloženou normostranu a částky vyplácené v rámci grantů také nepatří mezi nejvyšší. Nakladatelství tedy často volí překladatele z ekonomického pohledu, který je logický – co nejnižší požadavek na vyplacenou odměnu. Při komparaci českých překladatelů s překladateli působícími v Nizozemském království nabírá situace českých překladatelů ještě více skličující nádech.

V Nizozemském království se překladatelé samotným překládáním krásné literatury také ve většině případů neužívají a musí mít přísun financí i z jiného zdroje, ale je jim alespoň nabízena jistota v podobě tarifů. Tyto tarify jsou ceny určované za slovo a každoročně se hodnota tarifu mění. Určovány jsou dvěma literárními organizacemi a nakladatelství výši smlouvaných částek dodržují. Všichni překladatelé navíc spadají pod Nizozemský literární fond, který chrání jejich zájmy. Fond navíc poskytuje finanční podporu ve formě různých grantů, na které je poměrně snadné dosáhnout. Nizozemské království si navíc na kvalitě překladů zakládá a klade na něj důraz – překladatelé jsou motivováni k výborným výkonům například vidinou výhry jedné z překladatelských cen, jejíž součástí je i finanční odměna. Překladatelé také mají mnoho příležitostí, jak se zdokonalovat, vzdělávat a zvyšovat tak svou cenu na trhu práce.

Tato část byla v práci zahrnuta, protože bez překladatelů by vývoz literatury nebyl možný. Výzkum navíc přinesl poznatek, že literární agenti bývají často také překladateli vybraných autorů. Překvapujícím zjištěním byl přístup některých nakladatelství k ocenění překladatelské práce. Jak jsme již uvedli v závěru samotné kapitoly, z tohoto přístupu je patrné že snaha o vývoz a šíření tuzemských autorů mimo hranice České republiky nepatří mezi jejich priority.

Co se týče historického kontextu dějin literární kultury a dějin knižního trhu, věnovali jsme se 20. století s přesahem do současnosti – do století 21. Stručně jsme zrekapitulovali, jakým překážkám musela česká literatura a vydávání českých knih čelit. Došli jsme k závěru, že ve světle politických dějin, které s sebou přinesly mnoho zákazů, omezení a restrikcí, byl

vývoj české literární kultury neustále pozastavován a nikdy mu nebyla ponechán dostatečně dlouhý časový úsek, ve kterém by se literatura mohla naplno rozvinout.

První zmínky působení literárního agenta nebo právního zástupce registrujeme u osoby spisovatele Karla Čapka. Ten měl právních zástupců hned několik, přičemž největší podíl na propagaci a vydání jeho díla měl britský nakladatel Stanley Unwin, který se zasloužil o téměř kompletní vydání a přeložení celého Čapkova díla. Zároveň částečně působil i jako jeho agent, jelikož jeho knihy dostal do USA a Austrálie.

První zákon, který můžeme přirovnat k autorskému zákonu, jak ho známe dnes, vešel v platnost v polovině 19. století. Z této informace vyvozujeme závěr, že před tímto obdobím se povolání literárních agentů nevyskytovalo v žádné podobě a tradice literárního agentství u nás vznikla později.

Dále jsme zjistili, že při snaze o popsání prvních zmínek o literárních agentech, je velice důležité, jak si daný pojem vymezíme a koho můžeme za literárního agenta označit.

První literární agenturou u nás byla pravděpodobně agentura Dilia, která byla centrální institucí pro veškerá kulturní odvětví po dobu minulého režimu včetně toho literárního. Přísně kontrolovala vydávané knihy, vybírala díla, která byla vhodná pro export i import. Během jejího působení a vládnoucímu režimu pochybujeme, že by existovala další literární agentura, která by však nespádala pod správu centrálně řízeného hospodářství. U této problematiky by se dalo pokračovat ve výzkumu literárních agentur mimo hranice České republiky – zaměřit se na existenci a fungování exilových agentur a jejich přínosu a roli v tradici literárního agentství.

Náplň práce a působení literárních agentur jsme popsali na příkladu nizozemsko-české literární agentury Pluh. Tato agentura patří nizozemskému bohemistovi Edgaru de Bruinovi a jeho manželce Magdě de Bruin Hüblové. Oba se věnují také překladatelství – Magda de Bruin Hüblová překládá z nizozemského jazyka do jazyka českého, Edgar de Bruin opačně: z češtiny do nizozemštiny. Edgar de Bruin byl za svou překladatelskou činnost a za propagování české literatury v zahraničí několikrát oceněn jak cenami českými, tak nizozemskými.

Samotná agentura Pluh vznikla v roce 2003 a byla projevem snahy vyplnit prázdné místo na českém trhu, jelikož v České republice stále není literární agentství běžným či

etablovaným povoláním. Agentura v současnosti zastupuje a spravuje autorská práva 12 českých autorů. Jedná se o tato jména: Patrik Ouředník, Bianca Bellová, Jáchym Topol, Markéta Pilátová, Tomáš Zmeškal, Marek Šindelka, Egon Hostovský, Jan Balabán, Zuzana Brabcová, Pavel Juráček, Filip Topol a Hana Andronikova. Díky agentuře Pluh se přeložení a následné distribuci dočkala díla i jiných autorů. Jako příklad jsme uvedli díla Michala Viewegha, Květy Legátové, Josefa Škvoreckého nebo Miloše Urbana.

Náplň práce literárního agenta obsahuje budování sítě kontaktů mezi nakladatelstvími, na jejichž základě vznikají kontakty další. Agent se musí účastnit literárních akcí, zejména literárních veletrhů, kdy má možnost se s nakladateli setkat osobně. Za nejprestižnější a nejdůležitější veletrh je v tomto směru požadován veletrh, který se každoročně koná v německém Frankfurtu. Literární agent musí zastupovaná díla nabízet – představuje autora díla, píše synopse, obstarává recenze či ukázkové překlady, které mají nakladatelství přesvědčit, že koupení práv a vydání knihy je správná volba. Aby celá transakce proběhla úspěšně, musí být připraven ji ošetřit patřičnými smlouvami. Literární agenti působí i v rámci některých nakladatelství – jejich pozice v rámci firem se liší jen svým názvem, ale náplň práce je stejná, jelikož také pečují o distribuci vybraných děl do zahraničí.

V současnosti působí v České republice pět literárních agentur, které se snaží prosadit česká díla v zahraničí. Stručným představením jednotlivých agentur jsme došli k závěru, že zahraniční vydavatelství poptávají díla beletristická, která obsahují zajímavá témata a mají určitou tematickou hloubku. Pokud bychom je měli žánrově vymezit, jedná se zejména o společenské, psychologické romány nebo utopii a dystopii. Naopak nejméně vyhledávaným žánrem je detektivka. Poměrně úspěšné jsou také knížky pro děti. Naopak nejmenší zájem je dlouhodobě o poezii.

Po popsání a definování náplně práce literárních agentů jsme se věnovali kulturnímu transferu, jelikož jedním z jejich úkolů a rolí je přenos částí kultury – v našem případě se jedná o přenos literární kultury. Při obecné definici jsme došli k závěru, že kulturní transfer je proces, při kterém dochází k přenosu kulturních norem, myšlenek, hodnot společnosti, ze které přenášené médium pochází. Společnosti se tímto způsobem navzájem obohacují a ovlivňují tak následující vývoj svých norem a hodnot. Ke kulturnímu transferu může dojít jen v případě, že v celém procesu figuruje zprostředkovatel – v našem případě se jedná o literárního agenta a překladatele. Tento zprostředkovatel potřebuje médium nebo „nosič“,

díky kterému část kulturního odkazu „přenese“. Tímto „nosičem“ je pro literárního agenta a překladatele kniha.

Role literárního agenta v kulturním transferu se nám jeví jako nenahraditelná a nelze oddělit – agent se musí orientovat v obou kulturách, které se transferu účastní. V textu jsme jej metaforicky označili za most nebo jeho architekta, který usnadňuje přechod z jedné kultury do druhé a naopak. Disponuje znalostí pravidel a překážek, které si jednotlivé společnosti nastavily, a které ví, jak dodržet či překonat, aby byl kulturní transfer úspěšně zakončen. Těmito znalostmi myslíme třeba již zmíněný výklad zákona o autorském právu a náležitosti s tím spojené.

O roli překladatele jsme konstatovali, že jeho postavení je náročnější, jelikož nejen že se kulturního transferu účastní, přímo zasahuje do literatury a vytváří nové dílo, jehož úkolem je srozumitelně přenést dílo původní. Aby překladatel nepochybil, musí disponovat výbornou znalostí obou jazyků, porozuměním a přehledem o obou kulturách. Dobrý překladatel nedopustí změnu smyslu a obsahu původního díla. Touto změnou by byl totiž kulturní transfer zkažen, jelikož by mohl vzniknout falešný obraz kultury, ze které původní dílo pochází.

V poslední části věnované kulturnímu transferu jsme zaměřili na nosič literatury, kterým je kniha. Na základě rozboru odborné literatury jsme zjistili, že kniha má mnoho funkcí a pro společnost je nepostradatelná. Knihu jsme označili za dokumentovanou paměť lidstva, bez jejíž existence bychom nebyli schopni zachovat kontinuitu předávání informací. Kniha tak nejen tvoří, ale i uchovává kulturu či její části. Je ale nejen vznešeným nástrojem, jak uchovat a přenést vědění lidstva. Kniha je i předmětem obchodu a má ekonomickou funkci. Zatímco na znalosti a prožitky získané z četby se cenovka nalepit nedá, na samotnou knihu už ano a jako každé jiné zboží její cena podléhá nabídce a poptávce. Tím, že je nosičem kulturního transferu, je ale zbožím specifickým.

V poslední kapitole jsme se pokusili zhodnotit snahy České republiky o propagaci české literatury v zahraničí. Bohužel, z našich zjištění je patrné, že stát na propagaci české literatury nevyhrazuje dostatek finančních prostředků a výrazně zaostává za snahami jiných států Evropy. Česká republika věnuje většinu své pozornosti importu zahraničních děl a na expedici děl tuzemských a jejich potenciál zapomíná. Vhodná by byla i větší angažovanost, co se týče prezentování české knižní kultury na mezinárodních a prestižních literárních veletrzích. V minulosti se organizátoři expozic dopustili několika chyb, které jsou na

podobných akcích téměř nepřipustné. Největší kritiku Ministerstvo kultury České republiky dlouhodobě sklízí za roztržičnost institucí a zodpovědností, které s sebou propagace přináší. Tou by mělo být České literární centrum, které bylo zřízeno právě z iniciativy Ministerstva kultury v roce 2017 a mezi jehož hlavní cíle patří soustavná a systemická propagace české knižní kultury. K tomuto účelu využívá mnoha nástrojů jako je pravidelné informování o aktualitách ze světa literatury, vytváření různých tematických programů, kterých se může účastnit široká veřejnost, či podpoření zahraniční mobility českých autorů. Hodnotit jejich dosavadní činnost je v současné době nelehkým úkolem vzhledem ke krátké existenci centra a také kvůli stále probíhajícím restrikcím, které jsou spojeny s pandemií onemocnění covid-19 a které na několik měsíců pozastavily nejen kulturní a společenský život. Proto pouze kladně hodnotíme rozhodnutí založit takovou instituci a jiné závěry necháme otevřené budoucímu bádání.

Závěrem poznamenáváme, že jsme se problematiku literárního agentství pokusili analyzovat z různých pohledů – od popisu náplně práce, přes historický vývoj, až po jeho roli v obohacování kultur a vývozu české literatury, abychom mohli konstatovat, že literární agentství na území České republiky prošlo výraznou proměnou a postupně se vyrovnává úrovni, které dosahuje v jiných státech. Vývoj této profese byl částečně ovlivněn komunistickým režimem, kdy byl veškerý import a export ve správě jedné instituce. Poukázali jsme tak tedy i na rozdíly mezi střední a západní Evropou. Práce je přínosná i díky stručnému výčtu literárních agentur, které fungují v současné době a také díky detailnímu popisu fungování konkrétní agentury, jelikož podobné případové studie nejsou běžně publikovány. Odborné, ale i laické veřejnosti tak přibližuje náležitosti, které patří k dostáváním literatury do zahraničí. V neposlední řadě se také snaží poukázat na velký počet souvislostí a náležitostí, které k tématu literárního agentství náleží.

V rámci práce jsme také částečně pokryli problematiku překladatelství, a to konkrétně postavení českých překladatelů, jež jsme porovnali s postavením vykonavatelů téže profese v Nizozemském království. Tato komparace přinesla poznatek, že profese překladatele krásné literatury není v tuzemsku dostatečně oceněna a zasloužila by si více pozornosti. U některých témat se také objevily další podněty, které by mohly být předmětem dalšího výzkumu. Tyto podněty jsou uvedeny na konci kapitol.

Seznam použité literatury

Sekundární literatura

- BURMAN, Markéta. *Dělníci autorského práva: Agentura DILIA v období tzv. normalizace ve vzpomínkách tehdejších zaměstnanců*. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova.
- FORSTOVÁ, Eva. *Knihy podle norem: kulturní instituce v systému řízené kultury: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. ISBN 978-80-7308-450-9
- FOŘT, Petr. Středověk ve Frankfurtu. *Host*. Brno. 2015, XXXI(10), 20-21. ISSN 1211-9938.
- HALADA, Jan a Barbora OSVALDOVÁ, ed. *Slovník žurnalistiky: výklad pojmů a teorie oboru*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3752-5.
- HALADA, Jan. *Člověk a kniha: úvod do nakladatelské specializace*. Praha: Karolinum, s. 8. 1993.
- HRDLIČKA, Milan. *Překladačské miniatury*. Vyd. 2., rozš. V Praze: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2501-0.
- KASTEN, Tilman. Prostředkování souvislostí, souvislosti prostředkování Durychovo Bloudění, Döblinův Wallenstein a německo-český literární transfer. *Slovo a smysl*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2017, XIV(28), 203-210. s. ISSN 2336-6680.
- KRÁLÍKOVÁ, Andrea. *Autorské tváře v knižních zrcadlech: obrazy autorů současné české literatury v perspektivě kulturního transferu*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2015. ISBN 978-80-87855-25-6.
- LEVÝ, Jiří a Bohuslav ILEK. *Kapitoly z teorie a metodiky překladu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956.
- NĚMEC, Jan. 90-60-90. *Host*. 2014, XXX(09), 71-73.
- NĚMEC, Jan. Slova na vývoz. *Host*. Brno, 2015, XXXI(4). ISSN 1211-9938.

- NÜNNING, Ansgar, Jiří TRÁVNÍČEK a Jiří HOLÝ, ed. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti - základní pojmy*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.
- PAVELKA, Jiří. *Kultura, média & literatura*. Brno: SvN Regiony, 2004. Pulsy (Středoevropské centrum slovanských studií, SvN Regiony). ISBN 80-86735-06-0.
- SEČKAŘ, Marek. *Knihy na export. Host*. Brno, 2013, XXIX(5). ISSN 1211-9938.
- ŠEBELOVÁ, Marie. *Autorské právo: zákon, komentáře, vzory a judikatura*. 2. vyd. Brno: Computer Press, 2006. Právo pro denní praxi (Computer Press). ISBN 80-251-1090-7.
- ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2404-6.
- ŠLANCAROVÁ, Jana. Čapkův anglický nakladatel. *Bohemica litteraria*. 2006, XIX(01), 107-123. ISSN 1213-2144. 108
- TELEEC, Ivo. *Autorský zákon a předpisy související: texty s předmluvou*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996. Velké komentáře. ISBN 80-717-9100-8.
- TELEEC, Ivo. *Přehled práva duševního vlastnictví*. 2., upr. vyd. Brno: Doplněk, 2007. ISBN 978-80-7239-206-3.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. Třeba se ještě dočkáme úžasného českého bestselleru.... *Host*. Brno, 2007, XXIII(02), 41. ISSN 1211–9938.
- VAŠÁK, Pavel. Funkce knihy a textu. In: *Česká literatura*. 1979, s. 21-35.
- ŽVÁČEK, Dušan. *Kapitoly z teorie překladu I: (odborný překlad)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1995. ISBN 80-7067-489-x.

Internetové zdroje

- About. *Prague Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://praglit.de/about/>
- Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. *WIPO – World Intellectual Property Organization* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283698>
- CEATL Hexalogue. *CEATL – Conseil européen des associations de traducteurs littéraires* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.ceatl.eu/translators-rights/hexalogue-or-code-of-good-practice>
- Ceny Alfréda Radoka po 22 letech končí. *Divadelní noviny* [online]. 1.7.2014 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/ceny-alfreda-radoka-po-22-letech-konci>
- Ceny Alfréda Radoka po 22 letech končí. *Divadelní noviny* [online]. 1.7.2014 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/ceny-alfreda-radoka-po-22-letech-konci>
- České literární centrum udělilo 38 autorských stipendií. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/ceske-literarni-centrum-udelilo-38-stipendii/>
- ČLC udělilo 16 autorských stipendií. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/clc-udelilo-16-autorskych-stipendii/>
- DE BRUIN HÜBLOVÁ, Magda. Literární překládání v Nizozemsku. *Iliteratura.cz* [online]. 28. 9. 2006 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/19847/literarni-prekladani-v-nizozemsku>
- DILIA. *Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <http://www.dilia.cz/>
- Dohoda o obchodních aspektech práv k duševnímu vlastnictví (TRIPS). *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. [cit. 2021-5-8]. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/dokument20974.html>

- Dutch success in Czech Republic Nomination Magnesia Litera Prijs. *Nederlands letterenfonds* [online]. 9. 3. 2017 [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <http://www.letterenfonds.nl/en/entry/1595/nomination-magnesia-litera-prijs>
- Edgar de Bruin. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/bohemist/edgar-de-bruin-cz-2/>
- FANTYS, Petr. Chudý jako český překladatel. *IDnes.cz* [online]. 23.8.2008 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/chudy-jako-cesky-prekladatel.A080820_155841_kavarna_bos
- Fédération Internationale des Traducteurs. *FIT – Fédération Internationale des Traducteurs* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.fit-ift.org/>
- Gruša, Jiří. *ILiteratura.cz* [online]. 25.10.2012 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/30695/grusa-jiri>
- Historie. *Jednota tlumočnicků a překladatelů* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.jtpunion.org/historie/>
- Inside WIPO. *WIPO – World Intellectual Property Organization* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/>
- Jezero Bianky Bellové sbírá úspěchy v zahraničí. *Kavárna Host* [online]. 3. 7. 2018 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://kavarna.hostbrno.cz/clanky/jezero-bianky-bellove-sbira-uspechy-v-zahranicii>
- Jsme Aura-Pont. *Aura-Pont: Žije divadlem* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.aura-pont.cz/o-nas>
- Knihy od překladatele Magda de Bruin Hüblová. *Martinus.cz* [online]. [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: <https://www.martinus.cz/translators/magda-de-bruin-hueblova>
- Koncepce českého literárního centra 2017-2022. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/ceske-literarni-centrum/koncepce-2017-2022/>
- LINHARTOVÁ, Hana. Překladatel bere 150 korun za stránku, ale měl by brát třikrát tolik. *IDnes.cz* [online]. 24.8.2008 [cit. 2021-5-9]. Dostupné z:

https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/prekladatel-bere-150-korun-za-stranku-ale-mel-by-brat-trikrat-tolik.A080820_164400_kavarna_bos

- Listina základních práv a svobod. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
- Literární oddělení. *Divadelní, literární, audiovizuální agentura, z. s.* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <http://www.dilia.cz/17-literarni-agentura>
- Magda de Bruin-Hübllová. *Databáze českého uměleckého překladu* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: https://www.databaze-prekladu.cz/prekladatel/_000005153
- Magda de Bruin-Hübllová. *ILiteratura.cz* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Redaktor/192/magda-de-bruin-hublova>
- MK ČR program podpory vydávání překladů původní české literatury v zahraničí. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/grant/preklad/>
- nás. *CzechLit* [online]. [cit. 2021-7-5]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/ceske-literarni-centrum/o-nas/>
- Obecné informace. *Obec překladatelů* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/obecne-informace.htm>
- Oblasti podpor. *Nadace Český literární fond* [online]. [cit. 2021-5-17]. Dostupné z: <https://nclf.cz/oblasti-podpor/>
- Pluh. *Pluh* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: Pluh.org
- Soutěž Jiřího Levého. *Obec překladatelů* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <http://www.obecprekladatelu.cz/soutez-jiriho-leveho.htm#2>
- STEHLÍKOVÁ, Olga. Mercks, Kees Čeština jako hlavní obor do dvou let skončí. *ILiteratura.cz* [online]. 14. 10. 2018 [cit. 2021-5-16]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/40559/mercks-kees-cestina-jako-hlavni-obor-do-dvou-let-skonci>

- ŠOTOLOVÁ, Jovanka. Bruin, Edgar de 2 (o překládání). *Iliteratura.cz* [online]. 2. 1. 2006 [cit. 2021-5-12]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/18433/bruin-edgar-de-2-o-prekladani>
- ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Edgar de Bruin: Nejhuř se mi překládala kniha o Treblince. *Radio Prague International* [online]. 9. 5. 2018 [cit. 2021-5-14]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/edgar-de-bruin-nejhur-se-mi-prekladala-kniha-o-treblince-8161557>
- The World Clock. *Prague Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://praglit.de/books/the-world-clock/>
- The Year of the Rooster. *Prague Literary Agency* [online]. [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://praglit.de/books/the-year-of-the-rooster/>
- TSJ!boekenvreters. *České centrum Rotterdam* [online]. [cit. 2021-5-19]. Dostupné z: <https://rotterdam.czechcentres.cz/program/tsj-boekenvreters>
- Veletrh Svět knihy ocení bohemistu Edgara de Bruina, pomáhá české literatuře do Nizozemska. *Hospodářské noviny* [online]. 24. 4. 2017 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: <https://art.ihned.cz/knihy/c1-65706020-edgar-de-bruin-cena-jiriho-theinera-svet-knihy>
- Working conditions – CEATL. *CEATL – Conseil européen des associations de traducteurs littéraires* [online]. [cit. 2021-5-7]. Dostupné z: <https://www.ceatl.eu/current-situation/working-conditions>
- Zákon č. 121/2000 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2021-5-8]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121>
- Zákon č. 89/2012 Sb. *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2021-5-2]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89?text=>
- Zásady uzavírání licenčních smluv. *Překladaťelé Severu* [online]. [cit. 2021-5-11]. Dostupné z: <https://prekladateleseveru.cz/zasady-uzavirani-licencnich-smluv/>

- Zemřel Tomáš Kosta, poradce tří premiérů. *Novinky.cz* [online]. 6.6.2016 [cit. 2021-7-20]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/zemrel-tomas-kosta-poradce-tri-premieru-3541611>
- ZLÁMALOVÁ, Erika. Za holandskou lodí neplave ani žralok. Nizozemský bohemista Edgar de Bruin pomáhá české literatuře do světa. *Lidovky.cz* [online]. 29. 3. 2021 [cit. 2021-6-1]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/kultura/za-holandskou-lodi-neplave-ani-zralok-nizozemsky-bohemista-edgar-de-bruin-pomaha-ceske-literature-do.A210326_100446_in_kultura_jto

